

Verksamhetsåret 1969

institutets verksamhet under trettio år
Industriens Utredningsinstitut, Stockholm

Industriens Utredningsinstitut

är en fristående vetenskaplig forskningsinstitution grundad 1939 av Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund.

Syfte

Att bedriva forskning rörande ekonomiska och sociala förhållanden av betydelse för den industriella utvecklingen.

Verksamhet

Huvuddelen av arbetet inom institutet ägnas åt långsiktiga forskningsuppgifter. Man siktar härvid till ett studium av de grundläggande sammanhangen inom näringslivet och särskilt till att belysa de frågor som hör samman med strukturella och institutionella förändringar. Forskningsresultaten publiceras i institutets skriftserier.

Vid sidan om det långsiktiga forskningsarbetet utför institutet smärre utredningar rörande speciella problem samt ger viss service åt industriföretag, organisationer, statliga myndigheter etc.

Styrelse

Tekn. dr Marcus Wallenberg, ordförande
Direktör Sven Dahlberg
Direktör Ingmar Eidem
Direktör Curt-Steffan Giesecke
Direktör Tryggve Holm
Direktör Nils Holmström
Direktör Christer Höglund

Direktör Axel Iveroth
Direktör Eije Mossberg
Ekon. dr Lars Nabseth
Bruksdisponent Sverre Sohlman
Direktör Erland Waldenström
Herr Lars Wirström

Personal

Chef: Ekon. dr Lars Nabseth
Sakkunnig: Professor Ragnar Bentzel
Sekreterare: Civ.ekon. Lars Wohlin
Kamrer: Fru Ruth Wiklund-Ellestad

Övrig ordinarie personal samt med särskilda utredningar sysselsatta

Fru Kate von Arnold
Fil. kand. Leif Aronsson
Pol. mag. Willy Bergström
Pol. mag. Jan Bröms
Docent Alf Carling
Fil. kand. Carl Johan Dahlman
Pol. mag. Sune Davidsson
Ekon. lic. John Ekström
Docent Gunnar Eliasson
Fil. lic. Göran Eriksson
Civ.ekon. Johan Facht
Fru Marianne Frisell
Fil. kand. Ulf Granérus
Biträdande professor Odd Gulbrandsen
Fröken Gunnel Gunnarsdotter
Civ.ekon. Siv Gustafsson
Fil. kand. Margareta Holter
Civ.ing. Staffan Håkanson
Fröken Gun Johansson
Fil. lic. Anders Klevmarken

Fil. lic. Lars Kritz
Professor Assar Lindbeck
Fru Kerstin Lindh
Fil. lic. Lars Lundberg
Pol. mag. Torsten Löfgren
Fru Alice Nilson
Fru Wera Nyrén
Fil. lic. Lennart Ohlsson
Ekon. lic. Olle Renck
Ekon. lic. Gunnar Du Rietz
Civ.ekon. Rolf Rundfelt
Civ.ekon. Bengt Rydén
Pol. mag. Per Silenstam
Lic. oecon. John Skår
Professor Otto Stelling
Master of economics Birgitta Swedenborg
Fil. kand. Åke Sundström
Fru Ulla Wounder
Docent Yngve Åberg
Fru Eva Öhman

Adress

Industriens Utredningsinstitut
Storgatan 19, Stockholm, Box 5037, 102 41 Stockholm 5
Tel. 08/63 50 20

Verksamhetsåret 1969

— *institutets verksamhet under trettio år*

Industriens Utredningsinstitut Stockholm

Förord

Det gångna verksamhetsåret har från publiceringssynpunkt varit det mest omfattande i institutets nu trettioåriga historia. Detta sammanhänger framförallt med att det stora projektet rörande den ekonomiska tillväxten i vårt land under de senaste 100 åren, som utförs i samarbete med likartade projekt i Frankrike, Italien, Japan, Storbritannien, USA och Västtyskland, nu för vår del i det närmaste slutförts. Avsikten är att det också skall göras en jämförande studie av faktorerna bakom tillväxten i de deltagande länderna. För institutet har redan från dess start studier av den ekonomiska tillväxten i Sverige, och särskilt då av drivkrafterna bakom den industriella utvecklingen, varit av central betydelse. Endast om vi kan bevara produktionstillväxten inom vår ekonomi och konkurrenskraften hos våra företag kan vi uppfylla ökade krav på bland annat bättre miljövård och insatser för de fattiga länderna. En nödvändig förutsättning för den industriella konkurrenskraften är att möjligheterna bibehålls att skapa och utveckla nya företag liksom också att familjeföretagens existens inte undergrävs. I syfte att belysa hur förhållandena härvidlag gestaltat sig under tiden efter det andra världskriget har nyligen påbörjats en studie rörande senare årtiondens företagsbildning och företagsdöd i Sverige. Denna kan till en del ses som en fortsättning på den i början av 1950-talet publicerade undersökningen rörande svensk industriell företagarverksamhet under mellankrigstiden.

Under det gångna verksamhetsåret har arbetet med den nya långtidsutredningen för perioden 1970–1975 hunnit in i ett mera aktivt skede. Under det nya verksamhetsåret kommer detta att ta en betydande del av institutets resurser i anspråk. Institutets arbete för de statliga långtidsutredningarna startade redan i slutet på 1940-talet i samband med Marshall-hjälpens införande. Vi har sedan dess särskilt vad gäller utvecklingen av industriproduktionen och den privata konsumtionen gjort betydande insatser som resulterat i skrifter i olika former. Det är institutets förhoppning att det arbete som nu utförs liksom tidigare skall tjäna som underlag både för utformningen av den ekonomiska politiken i vårt land och industriföretagens långsiktiga planering.

Institutet har under de gångna trettio åren genom ett vetenskapligt grundat utredningsarbete sökt öka förståelsen av hur vårt näringsliv fungerar och vilka de välståndsskapande krafterna är. Redan från början stod det klart för institutets grundare att de skrifter som skulle publiceras, kunde få gehör hos skilda grupper i vårt samhälle endast under förutsättning av att utredningarna utfördes på ett sakligt och obundet sätt med anlitan av senast tillgängliga vetenskapliga metoder. Denna syn på institutets arbete har varit vägledande för styrelsens inställning under de gångna tre decennierna. Under det nya decenniet kommer behovet av utredningar av det slag som institutet utför att bli än större. Så länge vi för vår samhällsekonomiska debatt har behov av och uppskattar vetenskapliga undersökningar, så länge kommer också institutet att ha en viktig plats att fylla.

Stockholm i mars 1970

M. Hallenberg

Innehåll

Industriens Utredningsinstitut 1939–1969	9
<i>Utgivna publikationer</i>	17
Varvsindustrins problem	17
Ekonomisk tillväxt i Sverige 1861–1966	21
Produktion och produktivitet i Sverige 1861–1965	21
Kapitalbildningen i Sverige 1861–1965	23
Arbetskraftsutbudets utveckling i Sverige 1870–1965	24
Den ekonomiska politiken i Sverige och dess verkningar	26
Utrikeshandeln och den ekonomiska tillväxten i Sverige 1871–1966	27
Jordbruksnäringens ekonomi	29
Jordbruket och Nordek	32
Bostadsefterfrågans bestämningsfaktorer	34
The Diffusion of New Technology – A study of ten processes in nine industries	36
Produktionssambanden och vinstutvecklingen i svensk skogsindustri	36
<i>Forskningsprojekt under arbete</i>	37
Fusioner i svensk industri	37
Spridning av ny teknik inom industrin	40
Skogsindustrins expansionsmöjligheter och strukturomvandling	43
Svensk industri 1970–1975	45
Den privata konsumtionen	48
Uppföljning av långtidsutredningarnas industrienkäter	50
Import av industrivaror från låglöneländer	51
Den svenska verkstadsexportens struktur och tillväxt under efterkrigstiden	53
Verkstadsföretagens storlek och tillväxt	55
Den kemiska industrin	56
Räntabilitet, investeringsefterfrågan och tillväxt	57
Företagsplanering	59
Stagnationsindustrierna	60

Verkningarna av handelshinder	61
Mål och medel inom transportpolitiken	61
Svensk distributionsutveckling	63
Industritjänstemännens lönestruktur och lönebildning	65
Löneglidningsproblemet	66
Verkningar av hyreskontrollens avskaffande	67
Företagsetableringen under efterkrigstiden	67
Reklamkostnadsundersökningen	68
Konkurrens på lika villkor	69
Egenarbetet: Hushållen som producenter av varor och tjänster	70
<i>Övrig verksamhet</i>	<i>72</i>
<i>Förteckning över utgivna publikationer</i>	<i>73</i>

Diagram

1. Beräknade skrotningar och förluster samt nybyggnadsbehov för världshandelsflottan 1969-1985	18
2. Order av tankfartyg och fraktsatser för olja 1949-1969	20
3. Andelen yrkesverksamma gifta kvinnor 1920, 1945 och 1965	26
4. Den offentliga sektorns utgifter i procent av BNP 1918-1966	27
5. Merutgift för konsumtion av jordbruksprodukter på grund av vid tidpunkten rådande gränsskydd 1948-1967	31
6. Prisstöd och produktionskostnader i jordbruket i Norden	33
7. Fusionsutvecklingen inom svensk industri 1946-1969	38
7. Z-pressteknikens spridning i Sverige 1956-1968	41
9. Beräknad lönsamhet (payoff-tid) samt andel pappersmaskiner (Fourdrinier) på vilka Z-pressar installerats	42
10. Den privata konsumtionen 1931-1967 i fasta och löpande priser	49
11. Industrivaruexport per invånare 1966	53
12. Exportkvoter och hemmamarknadsandelar för verkstadsindustrins huvudgrupper 1953-1967	54
13. Kohortvis löneutveckling som anger genomsnittliga lön-åldersprofiler	66

Tabeller

1. Kapitalets, arbetskraftens och teknikfaktorns bidrag till produktionsökningen inom industrin totalt 1922-1939 och 1947-1964	22
2. Utrikeshandelns bidrag till produktionsvolymens tillväxt via produktivitetseffekterna 1871-1964	29
3. Överskottsefterfrågan och jämviktsskapande hyreshöjningar	35
4. Antal fusioner av olika slag inom svensk industri 1946-1969	39

5. Prognoskalkyl för skogsindustrin 1968 och 1980	45
6. Industriproduktionens utveckling 1958–1965. Expansiva och stagnerande branscher i förhållande till genomsnittet i respektive land	46
7. Företagens produktionsplaner och faktiska produktion i 1959 och 1965 års långtidsutredningar	50
8. Hemmamarknadsandel och exportkvot för svensk kemisk industri 1959, 1963 och 1967	57
9. Effektiva och nominella tullsatser för vissa bearbetade varor i Sverige 1959	62
10. Kostnader för reklam i relation till försäljning 1967	68

Industriens Utredningsinstitut 1939–1969

av ekon. dr Lars Nabseth

Industriens Utredningsinstitut har under det gångna verksamhetsåret fyllt trettio år. Det var i februari 1939 under chefskap av sedermera chefredaktören fil. dr Ivar Andersson som institutet i blygsamma former började sin verksamhet i de gamla lokalerna vid Brunkebergstorg. En trettioårig levnadsbana är knappast tillräckligt lång för att motivera några mera stor-slagna tillbakablickar. Å andra sidan är den inte heller så kort att det för institutet inte finns anledning att nu speciellt påminna om eller motivera sin existens. Institutet har under dessa trettio år utan tvivel tillvunnit sig en permanent plats i svensk ekonomisk forskning. Det kan ändå mot bakgrunden av de gångna tre decennierna och inför 1970-talet vara motiverat att kortfattat diskutera vad institutet hittills gjort och vad det kan komma att göra i framtiden.

Varför bildades IUI?

Bakgrunden till bildandet av Industriens Utredningsinstitut var en känsla bland många ledande industrimän att näringslivets synpunkter och problem inte tillräckligt kom fram och beaktades i den allmänna ekonomisk-politiska debatten. Man menade därför att det behövdes ett bättre utredningsunderlag som kunde användas då industrins problem skulle diskuteras. Man var emellertid samtidigt medveten om att detta kunde ske endast om utredningarna bedrevs efter vetenskapliga metoder. Detta innebar att även industrin i sina meningsyttringar måste anpassa sina synpunkter till de fakta som det nya institutet skulle presentera. För att markera institutets vetenskapliga och oberoende karaktär fick det också redan från början en från grundar- och huvudorganisationerna Svenska Arbetsgivareföreningen och Sveriges Industriförbund fristående ställning med egen styrelse.

Inriktningen på forskning har med åren blivit allt mera accentuerad. Under de första åren och då inte minst under krigsåren tog serviceverksamheten och statistikproduktionen en betydande del av institutets resurser i anspråk. Den löpande statistikproduktionen har emellertid i det närmaste bortfallit bland annat i samband med överförandet av produktionsindex för industrin till statistiska centralbyrån och även serviceverksamheten till huvudorganisationerna har blivit av relativt sett mindre omfattning. Den helt dominerande delen av institutets resurser ägnas åt kvalificerad forskningsverksamhet. Ett krav som härigenom har blivit alltmera centralt för institutet är att de utredningsprojekt som styrelsen bestämmer skall tas upp till behandling också skall kunna publiceras i fullständigt skick när utredningen är färdig. Detta innebär att institutet inte åtar sig konsultuppdrag för enskilda företag eller organisationer. De andra synpunkter vi före publiceringen måste beakta är dels kvalitetskravet, dels kravet att enskilda företags och individers till institutet lämnade uppgifter behandlas konfidentiellt. Våra omfattande kontakter särskilt med många industriföretag har medfört att vi utvecklat en mycket noggrann kontroll när det gäller sekretessbelagda uppgifter.

Det nyss anförda har lett till att vår verksamhet alltmera kommit att likna den som bedrivs vid skilda forskningsinstitut knutna till universitet och högskolor. Syftet med institutets utredningsverksamhet är sålunda att kunna inrikta den samhällsvetenskapliga forskningen på sådana problem som man anser vara väsentliga för den industriella utvecklingen i vårt land. Härvid har intresset framförallt kommit att styras mot sådana ekonomiska och sociala frågor som bedömts vara av intresse för den mera långsiktiga utvecklingen medan konjunkturproblemen fått en mera undanskymd plats i forskningsprogrammet.

Vad har IUI gjort?

Vilka är då de forskningsområden som institutet behandlat under sin nu trettioåriga levnad? Redan från början stod det klart att de områden som skulle tas upp till behandling skulle ha ett betydande intresse för den allmänna ekonomisk-politiska debatten i vårt land eller kunna tjäna som underlag för företagens långsiktiga planering. Det första större forskningsprojekt som togs upp var Norrlandsfrågan, där studier publicerades både under kriget och strax efter kriget. Att institutet här berörde ett problem

som både hade och fortfarande har intresse för debatten i vårt land kan knappast ifrågasättas.

Ett område som institutet tidigt kom att ägna uppmärksamhet var studier av *strukturen och konkurrensförutsättningarna för olika industribranscher* i vårt land. Under slutet av 1940-talet publicerades undersökningar rörande textil-, sko- och bryggeriindustrierna samt under 1950-talet studier rörande verkstads- och den kemiska industrin. Under 1960-talet har detta forskningsområde fått en större plats på programmet dels som följd av institutets arbete för de statliga långtidsutredningarna, dels i samband med det ökade intresse statsmakterna kommit att visa industrins strukturfrågor. Vi har sålunda publicerat — eller är sysselsatta med — undersökningar rörande järn- och stål-, skogs-, varvs-, verkstadsindustrin och den kemiska industrin.

I arbetet med de stora utredningar rörande långtidsutvecklingen i vårt land, som startades i samband med Marshall-hjälpens införande strax efter kriget, deltog institutet redan från början. Institutets chef under 1940-talet, professor Ingvar Svennilson, ledde sålunda arbetet med den första utredningen. Institutets chef i början på 1950-talet, direktör Jonas Norden-son, deltog i den särskilt tillkallade utredningsgruppen för den andra långtidsutredningen. Även senare har institutets personal i olika former deltagit i detta utredningsarbete. Det är särskilt bedömningarna av den industriella utvecklingen och av förändringarna i den privata konsumtionen som kommit att falla på vår lott. För närvarande pågår analysen av utvecklingen under 1970-talet.

Forskningen rörande *den privata konsumtionen* i vårt land inleddes med den stora studie av konsumtionsförändringarna åren 1931–1965 under ledning av sedermera professorn Ragnar Bentzel, som publicerades i mitten av 1950-talet. I denna studie reviderades, förnyades och omgrupperades på konsumtionsteoretiska grunder det statistiska primärmaterial som tidigare fanns tillgängligt. Sedan dess har vi haft en aldrig sinande ström av institutioner, företag och individer som velat ta del av detta material och få det »uppfärskat». Vi har också med jämna mellanrum gjort revideringar och förnyelser av prognoserna och även mera utförligt behandlat delområden av konsumtionen, såsom rese- och textilkonsumtionen. Ett särskilt intresse har ägnats bilkonsumtionen där fil. dr Jan Wallander, institutets chef under större delen av 1950-talet, skrivit flera arbeten.

Arbetsmarknadsfrågor har alltid utgjort ett viktigt inslag i vår forskning. Redan på 1940-talet publicerades undersökningar rörande bostads-

förhållandena för industriarbetare och flykten från skogsbygden. Senare har tillkommit studier av bland annat tjänstemannautvecklingen, arbetskraftens rörlighet och löneökningars verkningar inom industrin. Pågående arbeten inom detta fält berör tjänstemännens löneutveckling samt löneglidningsproblemen.

En väsentlig del av forskningen har varit undersökningar rörande *drivkrafterna bakom den industriella utvecklingen i vårt land*. Professor Erik Dahmén's studie av den industriella utvecklingen under mellankrigstiden och analysen av företagsbildningen och företagsdöden under denna period var det första större arbetet inom detta område. En förnyad studie av samma problem rörande utvecklingen under efterkrigstiden har just påbörjats inom institutet. Finansierings- och skatteförhållandenas betydelse för företagens produktions- och investeringsmöjligheter har också varit problem som vi i skilda sammanhang sökt belysa. Särskilt företagens självfinansieringsmöjligheter har därvid fått en utförlig behandling. Eftersom industrin spelar en mycket betydelsefull roll i vår ekonomi har de frågor som ansetts vara av intresse för den industriella utvecklingen givits en vid tolkning i forskningsprogrammet. Under 1950-talet företogs sålunda en serie studier under den gemensamma rubriken »utvecklingslinjer i svensk ekonomi» som bland annat berörde befolkningsutvecklingen, transportväsendet, distributionsväsendet och inkomstfördelningen. Ett liknande större forskningsprojekt har nyligen i det närmaste avslutats genom publiceringen av ett antal böcker som från olika utgångspunkter belyser faktorerna bakom den ekonomiska tillväxten i Sverige de senaste 100 åren. Detta projekt ingår som en del i ett internationellt forskarsamarbete med syfte att studera och göra en jämförande studie av tillväxten i ett antal avancerade industriländer. Bland näringsgrenar som fått en ganska omfattande behandling märks jordbruks- och transportsektorerna. Också utvecklingen inom den offentliga sektorn har genom numera planeringschefen Erik Hööks avhandling fått en plats på forskningsprogrammet.

Viktiga forskningsinsatser

Efter trettio års verksamhet kan det vara befogat fråga sig på vilka områden institutet speciellt kan sägas ha gjort betydande insatser för att öka kunskaperna och faktaunderlaget för den ekonomisk-politiska debatten i vårt land. Det kan utan överdrift sägas att i fråga om bransch- och konsumtionsstudier har institutet varit föregångare eller legat bland de främsta

inom svensk forskning. Den tidigare nämnda studien av den industriella företagarverksamheten under mellankrigstiden utgör också i många avseenden ett pionjärarbete som forskare ofta återvänder till. Även när det gäller transportforskningen har institutets verksamhet trots dess relativt sett begränsade omfattning varit central och kommit att bilda underlag för väsentliga inslag av diskussioner i vårt land. Kanske något förvånande kan det också i den nu aktuella inkomstfördelningsdebatten konstateras att institutets studie av inkomstfördelningen, publicerad i början av 1950-talet, både metodologiskt och empiriskt fortfarande är en av de mest utförliga studier som företagits i landet. I viss mån kan något liknande sägas om den några år in på 1960-talet publicerade boken om reklamens ekonomiska roll.

Bland forskningsområden som institutet tidigare behandlade i ganska ringa utsträckning märks särskilt utrikeshandelsfrågorna. Speciellt utredningarna under 1940- och 1950-talen var i hög grad nationella till sin karaktär. Under 1960-talet har emellertid internationellt betonade frågor kommit att inta en större plats på forskningsprogrammet. Detta har tagit sig uttryck i dels ett ökande antal studier med direkt anknytning till utrikeshandelsfrågor, dels en ökad internationell intresseinriktning i varje enskilt forskningsprojekt. Ett exempel på det senare finner man i den under det gångna verksamhetsåret publicerade studien rörande den svenska varvsindustrins framtidsutsikter som till huvudsaklig del är en analys av den internationella marknads- och konkurrenssituationen för varven.

IUI som utbildare

En väsentlig biprodukt av institutets verksamhet har varit den forskar- och utredarutbildning som några års verksamhet vid institutet medfört. Detta har att döma av de befattningar olika personer från institutet så småningom erhållit varit av värde för både industriföretag, industriella organisationer, banker, akademiska institutioner och statliga verk och myndigheter. I fråga om forskarutbildningen har institutets strävan till vetenskaplighet och goda kontakter med olika universitet givit inte obetydliga resultat. Under de gångna trettio åren har av institutets publikationer elva kunnat presenteras som doktorsavhandlingar och femton som licentiatavhandlingar. Härtill kommer ytterligare ett betydande antal alster som ingått som specimina till skilda kvalificerade forskarbefattningar. Vi har

sammanlagt i olika format publicerat 153 skrifter, varav den kvantitativa rekordnoteringen hittills för ett år, elva skrifter, uppnåddes under det gångna verksamhetsåret.

Institutet har från en blygsam början växt ut till en organisation som i dag har cirka 35 heltidsanställda personer, varav drygt 20 har akademisk utbildning. Ett centralt inslag i vår verksamhet har blivit den team-anda som utvecklats och den team-verksamhet som ligger bakom utarbetandet av varje utredning. Inför varje nytt projekt brukar vi sedan en kvalificerad projektledare utsetts, runt honom bygga upp en grupp av personer som kan följa projektet och bidra med kritiska synpunkter under arbetets gång.

IUI:s verksamhet under 1970-talet

Två viktiga krav kommer vid sidan av vetenskapligheten även fortsättningsvis enligt min mening att ställas på forskningsverksamheten. Vi skall behandla aktuella och från allmän industriell tillväxtpunkt intressanta problem och välja projekt där vi tror att vår egen förmåga att genomföra projekten är stor.

Att vi skall koncentrera oss på för den ekonomisk-politiska debatten intressanta frågor har vi alltid funnit naturligt. Forskning för forskningens egen skull har aldrig varit tanken med institutets verksamhet och vi skiljer oss på denna punkt från verksamheten vid universiteten. Detta innebär också att vår forskningsverksamhet fått en i hög grad empirisk inriktning. Vi sysslar med vad anglosaxarna kallar »applied economics». Detta innebär inte att vi står främmande för teoretiska och metodologiska problem, men de är för oss intressanta endast i den mån som vi tror att vi därigenom på ett bättre sätt kan förstå och analysera empiriskt material. Det anförda innebär också att våra komparativa fördelar framförallt ligger på empiriska studier. Vi har med åren utvecklat en forskningsapparat som är uppbyggd för att ta hand om dylika projekt. Våra goda kontakter med industriföretagen i vårt land har också gett oss speciella förutsättningar för studier som rör deras verksamhet.

Vad gäller institutets framtida forskningsinriktning tror jag den i än högre grad kommer att få en internationell prägel. Detta gäller både projektens karaktär och sättet för deras genomförande. Vi deltar redan nu i två stort upplagda internationella forskningsprojekt med omfattande kontakter med likartade forskningsinstitutioner i andra länder. Det ena berör faktorerna bakom den ekonomiska tillväxten i olika industriländer, det andra orsaksfaktorerna bakom spridningen av ny teknik mellan och

inom ett antal industriländer. Samarbetsprojekt av likartat slag kommer sannolikt att bli än vanligare i framtiden. Inte minst om det utvecklas motsvarande institut i de övriga nordiska länderna kan detta leda till intensifierat samarbete.

Institutets verksamhet har länge i hög grad varit inriktad på att bedöma och göra förutsägelser om framtiden. Det ökade intresset för s. k. framtidsforskning kan sannolikt också komma att avspeglats i institutets forskning. Framtidsforskningen har emellertid främst intresserat sig för och kopplats ihop med mycket långa perspektiv som perioder på 20–30 år. Även om institutets studier i fortsättningen kan komma att få ett längre framtidsperspektiv än vad de hittills haft är det inte troligt att vi kommer att försöka blicka så långt in i framtiden. Detta sammanhänger med våra försök till en djupare förståelse av sammanhangen, vilken primärt grundas på en analys av redan timade händelser antingen i vårt eget land eller i andra länder. En dylik analys kan emellertid med nu tillgängliga vetenskapliga metoder knappast ge underlag för framtidsbedömningar på så lång sikt som framtidsforskningen avser. Den teknologiska utvecklingen förefaller vara alltför svår att prognosticera på mycket lång sikt. Man kan om man vill göra dylika prognoser inte undgå gissningar av mer eller mindre kvalificerad art som är främmande för institutets arbetsformer.

En typ av studier som många fackekonomier anser att det finns ökat behov av under 1970-talet är s. k. effektundersökningar. Syftet är härvid att söka studera vilka effekter olika ekonomisk-politiska åtgärder fått för att på så sätt öka förståelsen av det ekonomiska livet. Institutet har tidigare varit inne på dylika studier när det gäller verkningarna av hyresregleringen och jordbruksregleringen. Ytterligare studier med denna inriktning kommer sannolikt att bli aktuella i framtiden.

Liksom för all ekonomisk forskning världen över kommer det matematiskt-statistiska inslaget i vår forskning och användningen av data-maskintekniken att öka. Detta ställer emellertid samtidigt ökade krav på vår förmåga att översätta forskningsresultaten till ett begripligt språk för ett större flertal intresserade människor. Forskningsresultaten får inte presenteras på ett sådant sätt att endast en mycket liten grupp av fackekonomier kan förstå dem. Behovet av att presentera våra skrifter på främmande språk, särskilt då engelska, stiger också avsevärt i framtiden. Det svenska språkområdets begränsning har medfört att många av våra bästa böcker inte alls fått den internationella spridning och uppmärksamhet de förtjänat.

Det är min förhoppning inför det nya decenniet att den team-anda som hittills präglat forskningsverksamheten vid institutet skall kunna bevaras, då den hittills förefaller ha givit goda resultat. Avslutningsvis tror jag det kan sägas att det finns all anledning tro att den typ av undersökningar som institutet utför även under det nya decenniet kommer att vara av stort värde för den samhällsekonomiska debatten.

Utgivna publikationer

Varvsindustrins problem

Institutets studie av den svenska varvsindustrins framtidsutsikter har utförts på uppdrag av den statliga varvsindustriutredningen och under året avslutats. Den har publicerats i en bok med titeln »*Varvsindustrins problem — efterfrågan, konkurrens, framtidsutsikter*», författad av ekon. lic. John Ekström. I boken ingår en avslutande bedömning av den svenska varvsindustrins utvecklingsförutsättningar som författats gemensamt av professor Ragnar Bentzel, ekon. lic. John Ekström och ekon. dr Lars Nabseth.

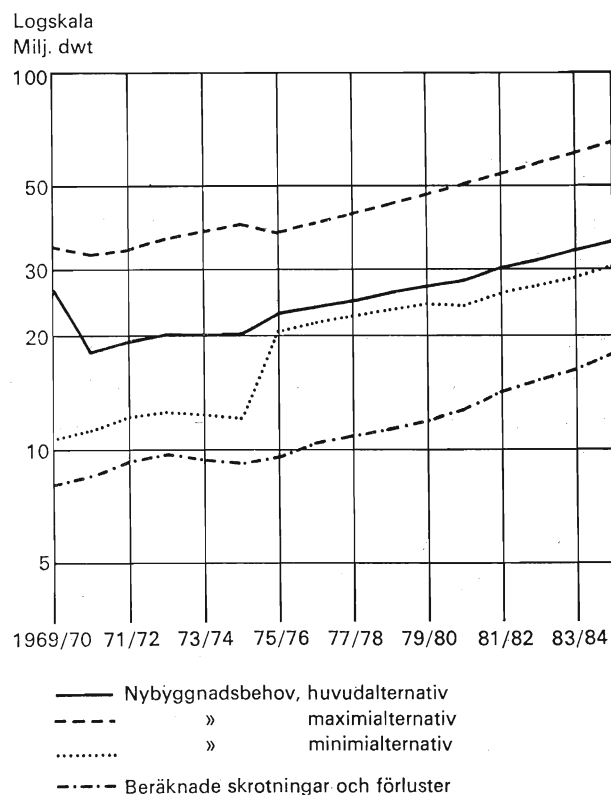
I utredningen bedöms den svenska varvsindustrins utvecklingsförutsättningar bland annat mot bakgrund av en analys av den framtida efterfrågan på fartyg på världsmarknaden, de internationella konkurrensförhållandena och den svenska varvsindustrins produktivitet. Som bilagor till utredningen ingår en prognos av världens handelstonnagebehov 1969–1985, vilken utarbetats av ekon. lic. Göran Norström, och en prognos av räntabilitet och finansiering i sex svenska varv fram till 1975, vilken utförts av docent Gunnar Eliasson. Således behandlas såväl det långsiktiga som det kortsiktiga perspektivet. Det förra bedöms — med vissa reservationer — relativt optimistiskt; det senare fördunklas av de kapacitetsproblem som kan följa i Suezkrisens spår.

Världens varvsindustri har under de närmaste åren en rekordhög orderstock. Medio 1969 uppgick orderstocken till cirka 55 miljoner bruttoton, varav 30 miljoner bruttoton avsåg tankfartyg. Satt i relation till den arbetande tankerflottan utgjorde orderstocken inte mindre än 45 procent.

Varvens sysselsättning är sålunda garanterad för i varje fall tre år framåt, och av sysselsättningsskäl behöver inte varven visa någon större angelägenhet att teckna nya order till ofördelaktiga priser. De stora tillskotten till handelsflottan under 1969–1971 — och då särskilt av stora tankfartyg — kommer emellertid sannolikt att leda till en temporärt minskad efterfrågan.

Världens varvskapacitet har ökat starkt under 1960-talet. Främst gäller detta Japan, där flera helt nya varv anlagts speciellt för byggande av stort

Diagram 1. Beräknade skrotningar och förluster samt nybyggnadsbehov för världshandelsflottan 1969-1985

tonnage. Några av dessa blev färdiga just lagom till Suezboomen 1967. Men som resultat av rationaliseringen och strukturomvandlingen under senare år har också i Europa framkommit ett betydande modernt kapacitetstillskott.

De kapacitetsprognoser som utförts pekar på fortsatt kapacitetsökning: fram till 1975 med inemot 20 procent eller knappt 3 procent per år. Frågan blir då i vilken utsträckning denna kapacitet kommer att kunna sys-selsättas. Svaret beror på vilken bedömning som görs om fartygsefterfrå-gans utveckling. Utredningens bedömning av efterfrågeutvecklingen illu-streras i diagram 1. Både svenska och — mera optimistiska — japanska prognoser pekar på att för perioden 1970-1975 i dess helhet den förvän-tade fartygsefterfrågan inte kan väntas utfylla produktionskapaciteten. Att analysen pekar mot ett kapacitetsöverskott totalt sett är dock av begränsat intresse; fartygsmarknaden är alltför differentierad för att tillåta enkla slutsatser.

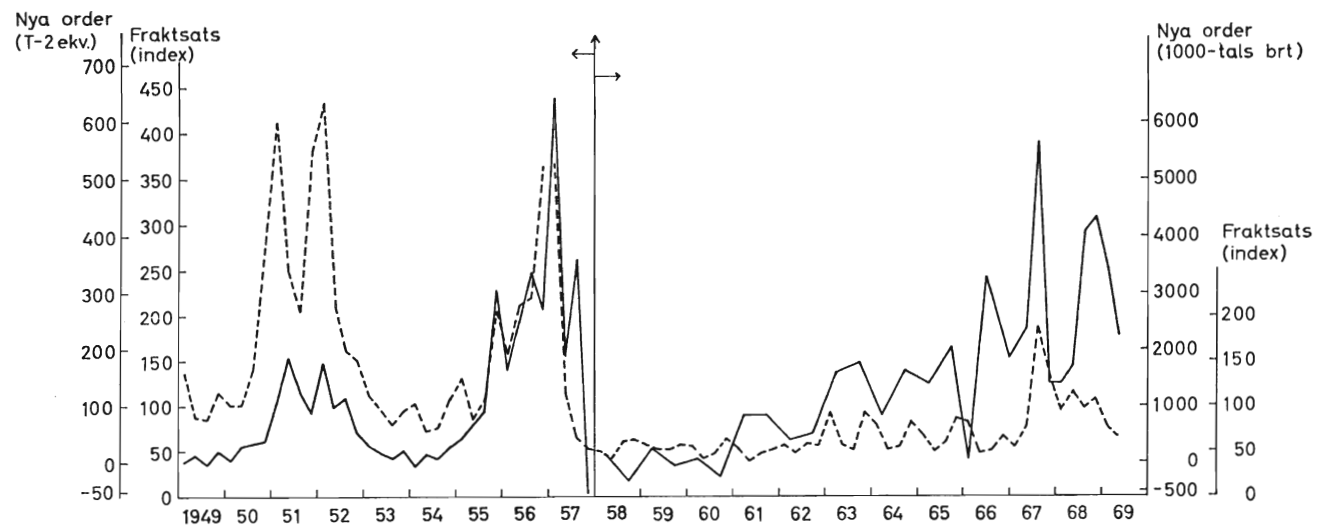
Det har visats — i en lång rad ekonometriska studier — att den s. k. fartygscykeln mycket hårt styrs av fraktsatsernas förändringar. Det väsentliga i konjunkturbilden är det enkla förhållandet att fartyg inte alltid varit tillgängliga i tillräckligt antal när de mest behövs, och att de då beställs i sådan mängd att det efter någon tid finns för många. Även under »normala» förhållanden har detta inneburit, att majoriteten fartygsorder placerats under perioder med höga fraktsatser. Fartygskonjunkturen har bestått av korta faser med hög efterfrågan (och stigande fartygspriser) och långa perioder med få nybeställningar (och låga fraktsatser). Det är naturligt att utslagen av denna marknadsmekanism starkt accentueras av »yttre» händelser såsom stängningen av Suezkanalen.

Varvskonjunkturerna under 1950- och 1960-talen belyses i diagram 2, där orderingången för tankers och fraktsatserna för olja inritats. Det framgår att konjunkturmönstret varit det ovan skisserade med stark orderansvällning kring den av Korea- respektive de båda Suezkriserna utlösta uppgången av fraktsatserna.

Vid 1960-talets Suezkris sköt inte fraktsatserna i höjden på samma våldsamma sätt som 1951–1952 och 1956–1957. Orsaken torde bland annat ha varit det minskade beroendet av Suezkanalen. Inte desto mindre steg orderingången kraftigt och har hållit sig på hög nivå längre än vid de föregående konjunkturtopparna. Det kan vara anledning att notera förekomsten av två inslag i den senaste konjunkturuppgången: dels att redarna denna gång kunnat förhandla sig till omfattande krediter till låg ränta från varven, dels att fartygspriserna inte stigit nämnvärt (förrän under 1969). Detta beror till inte oväsentlig del på betydande statliga subventioner av handelskrediterna hos världens fartygsproducerande länder och då inte minst Japan. De återhållande faktorerna på efterfrågesidan har sålunda i denna konjunkturuppgång varit svagare än förut.

Redan under tredje kvartalet 1967 nådde fraktsatserna maximum och har av allt att döma inte ännu avslutat sin nedåtgående trend. Hur långt de kommer att sjunka är en svårbedömlig fråga. Det framgår emellertid av diagrammet att bottenivån varje gång blivit lägre än vid tidigare tillfällen (1949, 1954 och 1961). Vid överskott på tonnage pressas nämligen fraktsatserna ned emot den nivå som anges av rörliga kostnader minus kostnaderna för uppläggning hos det marginella tonnaget, och det blir efterhand allt större och modernare båtar (med lägre tonkostnader) som hamnar i marginalen. De kända leveransplanerna för 1970 och 1971 från varven pekar på att tillgängligt tankertonnage kommer att öka i minst

Diagram 2. Order av tankfartyg och fraktsatser för olja 1949-1969

Källor: Z. Zannetos. The theory of oil tankship rates. Cambridge 1966.
Lloyd's register of shipping.
Norwegian Shipping News Nr. 2 A, 1969 o Nr. 13, 1969.

— Nya order
- - - - Fraktsats

samma takt som under 1969 (13 procent). Transportbehovet torde inte öka i samma höga takt. Sannolikheten är sålunda betydande för att ett kapacitetsöverskott uppstår under de närmaste åren, vilket enligt hittillsvarande konjunkturmönster leder till uppläggning av tonnage, fall i fraktsatserna och svag efterfrågan på nytt fartygstonnage.

Ekonomisk tillväxt i Sverige 1861–1966

Institutets undersökning av den ekonomiska tillväxten i Sverige ingår som en del i ett internationellt forskningsprojekt som omfattar liknande studier i USA, Storbritannien, Västtyskland, Frankrike, Italien och Japan. Projektet, som till viss del finansierats av Ford Foundation via Social Science Research Council i USA, syftar till en jämförande analys av den långsiktiga ekonomiska utvecklingen i de nämnda länderna. Särskild vikt läggs vid frågan vilka de tillväxtskapande drivkrafterna varit och hur dessa varierat från en tid till en annan.

Hur snabbt ekonomin i ett land expanderar kan sägas bero på insatsen av produktionsfaktorer samt av dessas produktivitet. Faktorinsatsernas förändring beror i sin tur såväl på utvecklingen av utbudet av arbetskraft och kapital som på utvecklingen av efterfrågan på varor och tjänster. Denna tredelning av orsaksfaktorerna bakom tillväxtprocessen har valts som allmän utgångspunkt för institutets undersökning.

Som ett resultat av undersökningen har institutet under året publicerat fem delstudier som behandlar skilda problemområden inom projektets ram och som presenteras i det följande. De problem som analyseras i dessa studier anknyter till den nämnda uppdelningen av tillväxtförloppets orsaksfaktorer. Institutet planerar att utge en sjätte bok innehållande en sammanfattande analys och en presentation av undersökningens huvudresultat. Detta arbete utförs av professor Ragnar Bentzel, som också står som ledare för hela undersökningsprojektet.

Produktion och produktivitet i Sverige 1861–1965

I serien ingår en studie av produktionens och produktivitetens utveckling såväl inom näringslivet i dess helhet som inom de olika näringsgrenarna var för sig. Denna delstudie har under 1969 publicerats i en bok med titeln »*Produktion och produktivitet i Sverige 1861–1965*», författad av docent Yngve Åberg.

Tabell. 1. *Kapitalets, arbetskraftens och teknikfaktorns bidrag till produktionsökningen inom industrin 1922-1939 och 1947-1964*

Period	Produktionsökningen per år	Bidrag från		
		kapital	arbetskraft	teknisk utveckling
1922-1939	5,36	1,82	2,06	1,48
1947-1964	4,26	1,75	0,45	2,06

Produktionen i ett företag eller en grupp av företag bestäms av insatsen av realkapital och arbetskraft samt av tekniska och organisatoriska förhållanden. För att man skall förstå utvecklingen av produktionen måste man därför känna till sambandet mellan de båda produktionsfaktorerna och produktionsvolymen samt detta sambands stabilitet i tiden. Genom att beräkna dylika samband eller produktionsfunktioner erhålls ett sätt på vilket man närmare kan belysa produktionsutvecklingen inom en näringsgren eller inom näringslivet totalt.

Beräkningar av detta slag kräver att det finns tillgängliga uppgifter om utvecklingen av produktionsvolym, sysselsättning och kapitalmängd. Det svåraste problemet är därvid att erhålla ett mått på kapitalmängden. Detta är fallet inte minst av den anledningen att det vid beräkningar av produktionsfunktioner inte är fråga om att mäta det existerande utan det utnyttjade kapitalet. Problemet har emellertid i föreliggande undersökning lösts på det sättet att kapitalinkomsten, korrigerad för pris, använts som mått på kapitalinsatsen i stället för kapitalstocken.

Efter beräkningen av produktionssambanden har man möjlighet att räkna fram hur mycket av den årliga produktionsökningen som kapitalet respektive arbetskraften svarat för. Dessa båda produktionsbidrag bildar tillsammans med bidraget från den tekniska och organisatoriska utvecklingen, dvs. teknikfaktorn, den totala produktionsökningen. Dylika beräkningar har vad gäller industrin gjorts för mellan- och efterkrigsperioderna, vilka beräkningar redovisas i tabell 1.

Man finner där att arbetskraftens bidrag till produktionstillväxten var betydligt större under mellankrigsperioden än under efterkrigstiden. Denna tendens gäller inte blott för industrin i dess helhet utan i stort sett även för varje enskild industribransch. Likaså var för industrin som helhet produktionstillväxten på grund av kapitalökningen kraftigare under mellankrigstiden än under efterkrigsåren. Tendensen är dock här inte lika

utpräglad som för arbetskraften och ej heller lika entydig när man går ned på branschnivå.

Enligt tabellen har däremot inom industrin som helhet den tekniska utvecklingen betytt mera för produktionstillväxten under efterkrigstiden än under mellankrigsåren.

De i tabell 1 angivna produktionsbidragen har beräknats under förutsättning att avkastningen är oberoende av produktionsskalan. En ökning av både kapital och arbetskraft med t. ex. en procent antas alltså vid oförändrad teknik ge ett produktionstillskott på en procent. För att kunna belysa produktionsskalans betydelse för produktionen har emellertid produktionssambanden även beräknats utan nämnda förutsättning. Därvid visade det sig att inom industrin inga stordriftsfördelar gjorde sig gällande under mellankrigsåren utan endast under efterkrigstiden.

Utifrån de beräknade produktionssambanden har slutligen också värdet av arbetskraftens produktiva insats framräknats, vilket värde sedan jämförts med lönen. Dyliga beräkningar har utförts för efterkrigstiden när det gäller industrin och för perioden ända från år 1870 när det gäller näringslivet totalt.

Enligt dessa beräkningar har värdet av arbetskraftens produktiva insats i stort sett överensstämt med lönen. Marknadssituationen tycks med andra ord ha varit sådan att arbetskraften genomsnittligt sett varken över- eller underbetalats i förhållande till sin produktivitet. För näringslivet totalt var dock under mellankrigsåren arbetskraftens produktivitet större än dess lön, medan motsatsen gällt under efterkrigstiden. Detta resultat får ses mot bakgrunden av den ekonomiska situationen under de båda perioderna. Under mellankrigsperioden bidrog således den förhållandevis stora arbetslösheten till att hålla lönestegringarna nere till förmån för kapitalet. Däremot har under efterkrigstiden den fulla sysselsättningen pressat upp lönerna så mycket att arbetskraften på bekostnad av kapitalet i någon mån överbetalats i förhållande till sitt produktionsbidrag.

Kapitalbildningen i Sverige 1861–1965

Bruttoinvesteringarnas andel av nationalprodukten har i Sverige under perioden 1861–1965 mer än tredubblats. De mest expansiva investeringsområdena har varit den offentliga sektorn och industrin samt under mellankrigstiden även bostadsbyggandet. I boken »*Kapitalbildningen i Sverige 1861–1965*», som författats av fil. lic. Lars Lundberg, analyseras de faktorer

som påverkat kapitalbildningens omfattning och inriktning och som alltså förklarat den nämnda utvecklingen. Avsikten har varit att söka klarlägga vilka faktorer som varit bestämmande för investeringsefterfrågan och tillgången på sparande under olika delar av perioden.

Det är naturligt att vänta sig en höjning av bruttoinvesteringkvoten inom en ekonomi som övergår från ett förindustriellt stadium till en period som kännetecknas av snabb ekonomisk tillväxt och omfattande strukturförändringar. Investeringskvotens trendmässiga ökning i Sverige, speciellt framträdande under tiden efter första världskriget, motsvaras också av en accelererande tillväxt av nationalprodukten. Det förefaller emellertid som om variationer i investeringsverksamheten mellan delar av perioden för industri, jordbruk och samfärdsel, framförallt sammanhänger med olikheter i den takt varmed arbetskraft ersatts av kapital, och inte med olikheter i produktionens tillväxt. Det är vidare möjligt att urskilja ett klart samband mellan takten i denna förändring av faktorproportionerna och den relativa prisutvecklingen på kapital och arbetskraft på lång sikt.

Trots den låga investeringsverksamheten under periodens tidigare del var det inhemska sparandet otillräckligt — Sverige importerade under förkrigstiden kapital i betydande omfattning. Denna utländska upplåning motsvarade tidvis närmare en fjärdedel av de inhemska investeringarna. Kapitalflödet måste ses mot bakgrunden av att den inhemska kreditmarknaden från institutionell synpunkt var alltför outvecklad för att kunna täcka behovet av långfristigt kapital i stor skala, framförallt för järnvägsbyggandet. Utvecklingen under förkrigstiden av institutioner som fungerade som finansiella mellanhänder mellan sparare och investerare måste därför ha spelat en väsentlig roll för att möjliggöra den expanderande investeringsverksamheten.

Den långsiktiga ökningen av det inhemska bruttosparandets andel av nationalinkomsten kan till stor del återföras till en uppgång av den offentliga sektorns sparande. Denna utveckling beror i sin tur på att sektorns andel av inkomsterna ökat, framförallt på hushållens bekostnad, men också på att den offentliga sektorns sparkvot stigit. Även hushållens sparkvot synes på lång sikt ha stigit under perioden.

Arbetskraftsutbudets utveckling i Sverige 1870–1965

I skriften »*Arbetskraftsutbudets utveckling i Sverige 1870–1965*», författad av pol. mag. Per Silenstam, har förändringarna i utbudet av arbetskraft

studerats. Den innehåller en kartläggning av arbetskraftsutvecklingen under nämnda tid och en analys av faktorerna bakom denna utveckling.

Som mått på arbetskraftens storlek har använts antalet yrkesverksamma enligt folkräkningarna. Enligt detta mått har arbetskraften ökat från 1,3 miljoner år 1870 till 3,4 miljoner år 1965. Bakom denna uppgång står naturligtvis främst en folkökning, men det finns flera faktorer som varit av betydelse för förändringarna i arbetskraftens storlek. Förskjutningar i ålders- och civilståndsfördelningen har i vissa fall haft stor inverkan. Dessutom har även icke demografiska faktorer haft en effekt, vilket tagit sig uttryck i att andelen yrkesverksamma inom olika demografiska grupper, homogena med avseende på kön, ålder och civilstånd, varierat. Ett huvudproblem i undersökningen har varit att bestämma vilka faktorer som legat bakom förändringar i yrkesintensiteten hos olika grupper.

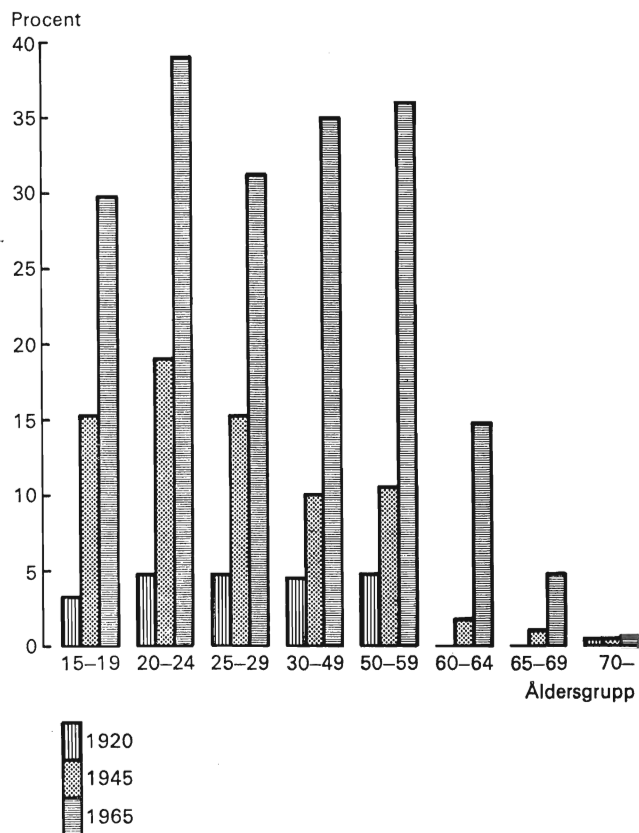
För tiden före 1920 har inte det statistiska materialet medgivit någon ingående analys av förändringarna i antalet yrkesverksamma. Större delen av ökningen under denna tid sammanhänger med demografiska faktorer, men det förefaller som om även en minskad undersysselsättning givit utslag i statistiken i form av en ökad yrkesfrekvens.

Efter 1920 har de demografiska faktorerna, främst befolkningsökningen, medfört en tendens till ökning av antalet yrkesverksamma män, men denna tendens har delvis motverkats av en nedgång i yrkesintensiteten bland yngre och äldre män. För kvinnornas del har inte de demografiska faktorerna givit upphov till motsvarande tendens. En förskjutning i civilståndsfördelning mot ökad andel gifta kvinnor, bland vilka yrkesintensiteten är lägre än bland icke gifta, har nämligen neutraliserat effekten av ökad folkmängd.

Antalet yrkesverksamma kvinnor har dock ökat betydligt tack vare en kraftig uppgång i yrkesverksamheten bland gifta kvinnor.

Andelen yrkesverksamma bland gifta kvinnor i åldern 15-64 år steg från 4 procent år 1920 till 33 procent år 1965 (jämför diagram 3). En stor del av undersökningen ägnas åt en analys av denna utveckling. Flera faktorer har verkat i riktning mot ett ökat utbud på arbetsmarknaden från de gifta kvinnornas sida, t. ex. stigande löner, minskat barnantal, förändrade attityder och minskat behov av arbetskraft i hemmen. Samtidigt med denna utveckling på utbudssidan har strukturella förändringar på efterfrågesidan medfört en ökad efterfrågan på kvinnlig arbetskraft. Detta har haft höjande effekter på de gifta kvinnornas yrkesintensitet.

Diagram 3. *Andelen yrkesverksamma gifta kvinnor 1920, 1945 och 1965*

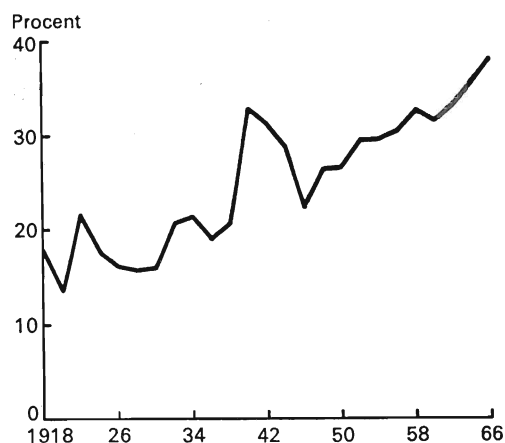

Den ekonomiska politiken i Sverige och dess verkningar

En viktig betingelse för en balanserad ekonomisk tillväxt är att efterfrågan växer i takt med utbudet av varor och tjänster. I boken »*Den ekonomiska politiken i Sverige och dess verkningar*», som författats av pol. mag. Villy Bergström, har en huvuduppgift varit att undersöka hur den ekonomiska politiken påverkat efterfrågeutvecklingen i vårt land. Intresset har koncentrerats till tiden efter första världskriget. Undersökningen har gått ut på att försöka mäta utvecklingen av några centrala variabler, vilka kan betraktas som oberoende av nationalprodukten. Således har uppskattningar gjorts av den offentliga sektorns andel av bruttonationalprodukten (BNP), av de offentliga utgifternas investeringsandel samt av skatteuttaget och dess fördelning på sektorer. På den penningpolitiska sidan har den utelöpande volymen betalningsmedel i relation till BNP mätts.

Vid 1930-talets början inleddes en ökning av den offentliga sektorns

Diagram 4. Den offentliga sektorns utgifter i procent av BNP 1918–1966

andel av BNP, som pågått i jämn takt ända till nuvarande tidpunkt. Det rör sig om en ökning under nämnda period från cirka 16 procent till drygt 40 procent, om transfereringar från offentlig sektor räknats in i måttet (se diagram 4).

När det gäller penningpolitiken visas att perioden 1930–1945 medförde successivt fallande omloppshastighet för penningmängden i ekonomin. Alternativt kan detta uttryckas så att likviditeten tenderade att öka och räntorna att falla (med undantag för krigsutbrottet). Därefter inleddes en lång period med stigande omloppshastighet och räntor, vilken varade intill slutet av undersökningsperioden vid mitten av 1960-talet.

Det visas i undersökningen att det under mellankrigstiden dröjde till början av 1930-talet innan den ekonomiska politiken mer systematiskt började användas som ett medel att stimulera efterfrågan och sysselsättningen. För efterkrigstidens vidkommande gäller att den ekonomiska politiken först efter 1958 åstadkom en kombination av åtgärder som på samma gång bromsade den inhemska efterfrågan och stimulerade produktionskapacitetens tillväxt.

Utrikeshandeln och den ekonomiska tillväxten i Sverige 1871–1966

I Sveriges utveckling från ett jämfört med övriga Europa lågt utvecklat land i mitten av 1800-talet till Europas kanske mest utvecklade ekonomi 100 år senare, har utrikeshandeln genomgående spelat en betydande roll. Utrikeshandelns skiftande karaktär i denna utvecklingsprocess har ägnats

särskild uppmärksamhet i boken »*Utrikeshandeln och den ekonomiska tillväxten i Sverige 1871-1966*», som författats av fil. lic. Lennart Ohlsson.

Fram till efterkrigstidens början kom således utrikeshandelns inverkan på den ekonomiska tillväxten i Sverige främst att ske via exportens inkomstskapande effekter och åtföljande stimulans av den allmänna efterfrågan. Denna inverkan tycks ha varit kvantitativt störst under perioden 1871-1890, då de utländska marknaderna bland annat innebar att Sverige för export kunde utnyttja råvarutillgångar som ej kunde komma till alternativ användning inom landet. Visserligen blev utrikeshandelns relativa efterfrågeeffekter avsevärt mindre 1890-1913 än tidigare, men genom den samtidiga förskjutningen i exporten till mera förädlade produkter såsom massa, papper och verkstadsprodukter kom exporten i stället att under denna period få stor inverkan på den strukturella utvecklingen inom industrin.

Till följd av den relativt långsamma tillväxten i världshandeln under mellankrigstiden blev den svenska exportens tillväxt så begränsad att exportens (och importens) relativa andel av ekonomin under denna period aldrig åter uppnådde förkrigstidens nivå. Utrikeshandelns inverkan på den allmänna efterfrågan blev därigenom också mindre än tidigare. Trots detta kom utrikeshandeln att få avsevärd betydelse för den internationellt sett goda ekonomiska tillväxten i Sverige genom att den externa balansen utvecklades bättre än i flertalet industriländer i Europa.

Efterkrigsperioden 1946-1966 avvek i flera viktiga avseenden från tidigare perioder. Den fulla sysselsättningen och inflationen i Sverige tyder på att den begränsande faktorn för produktionens tillväxt ej längre har utgjorts av efterfrågans utan i stället av produktionskapacitetens tillväxt. Utrikeshandelns verkningar på den ekonomiska tillväxten under denna period har således bedömts härröra från dess effekter på produktivitet och kapitalbildning inom ekonomin.

Försök har gjorts att uppskatta utrikeshandelns produktivitetseffekter genom att insätta ett uttryck för importkapaciteten i en traditionell produktionsfunktion. Med denna ansats kan man erhålla en kvantitativ uppskattning av utrikeshandelns bidrag till nationalproduktens tillväxt via dess produktivitetseffekter (se tabell 2). Då den absoluta storleken av dessa bidrag under varje period är i hög grad osäker, tillåter ansatsen endast en rangordning av dessa bidrag mellan perioderna. Det framgår av tabellen att utrikeshandelns produktivitetseffekter under efterkrigstiden såväl absolut som relativt sett varit störst. Detta har naturligtvis delvis

Tabell 2. *Utrikeshandelns bidrag till produktionsvolymens tillväxt via produktivitetseffekterna 1871-1964*

Period	Produktionsvolymens genomsnittliga årliga tillväxt (i procent)	Utrikeshandelns absoluta och relativa bidrag (i procent)	
		absoluta	relativa
1871-1913	2,8	0,4	15
1920-1939	2,5	-0,0	-2
1946-1964	3,4	0,6	18

Anm.: Det relativa bidraget har erhållits genom att dividera kolumn 2 med kolumn 1 (multipliserat med 100).

varit en följd av den effektivisering av resursfördelningen som ägt rum efter 1930-talets och krigsårens inskränkning av utrikeshandeln, men också sannolikt av bland annat ett bättre utnyttjande av skalekonomier i produktionen och en snabbare introduktion av ny produktionsteknik som följd av ett relativt sett högre löneläge.

Jordbruksnäringens ekonomi

I Sverige finns få exempel på en så fullständigt reglerad marknad som den för produktion och konsumtion av livsmedelsprodukter. Jordbruket är avskärmat från utländsk konkurrens genom en hög avgiftsmur och får subventioner i syfte att garantera en inhemsk produktion trots de relativt sett höga kostnader som karakteriserar det svenska jordbruket.

I den under året publicerade boken »*Jordbruksnäringens ekonomi*», författad av biträdande professorn vid Lantbrukshögskolan i Uppsala Odd Gulbrandsen och professorn vid Handelshögskolan i Stockholm Assar Lindbeck, analyseras bakgrunden till denna jordbrukspolitik, vilka målsättningar den styrs av och vilka effekter den kan ha haft på den övriga ekonomin. Vidare skisseras några förslag till alternativa handlingslinjer för jordbrukspolitiken under bevarande av de grundläggande målen för den nuvarande politiken.

Fram till depressionen på 1930-talet åtnjöt det svenska jordbruket ett relativt obetydligt skydd mot utländsk konkurrens. För att mildra den sociala misären bland jordbruksbefolkningen under depressionen införde man dock restriktioner för importen av livsmedel och gav samtidigt subventioner till jordbrukarna via ett inhemskt prisstöd.

Sedan dess har framförallt tre mål varit vägledande för den svenska

jordbrukspolitiken. Det första har varit att säkra en med industriarbetarna jämförlig inkomstnivå för jordbruksbefolkningen. Det andra har varit att garantera en tillräckligt hög produktion av livsmedel för att kraven på självförsörjning skall kunna mötas, vilket motiveras med att landet under krig kan bli avstängt från utländska leverantörer. Det tredje målet har varit att de tillgängliga resurserna skall utnyttjas så effektivt som möjligt inom jordbruket.

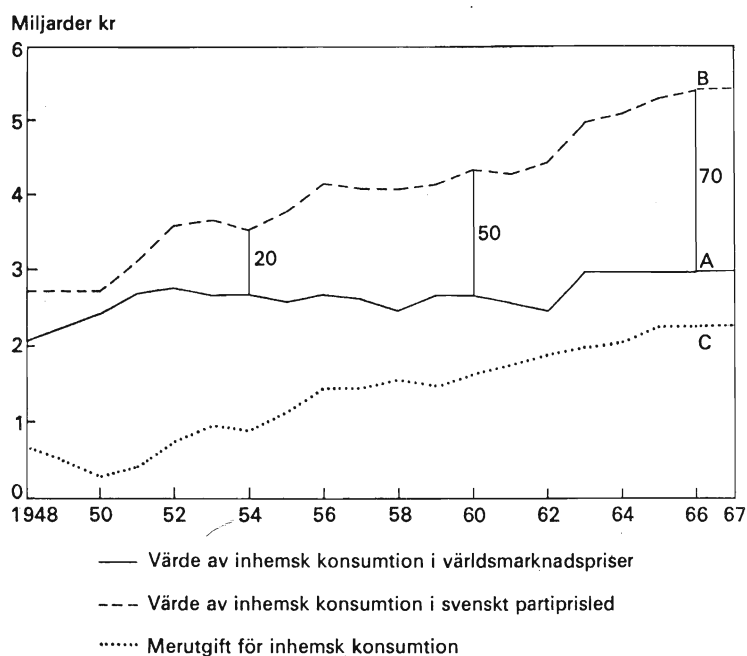
Av dessa tre mål är det egentligen endast kravet på självförsörjning som uppnåtts med någon större framgång; beträffande detta mål kan t. o. m. sägas att man har varit alltför framgångsrik. Överskott på svenska jordbruksprodukter har med jämna mellanrum uppstått och dessa har exporterats till världsmarknadspriser, vilka har varit avsevärt lägre än de inhemska priserna.

Däremot har den förda jordbrukspolitiken inte lett till ett realiserande av det första målet, vilket bidragit till att antalet jordbruk och antalet sysselsatta i jordbruket hela tiden sjunkit. Sålunda var antalet brukningsenheter 1967 mindre än 40 procent av antalet 1944, och antalet personer sysselsatta i jordbruket cirka 40 procent av motsvarande antal 1945. Även produktiviteten inom jordbruket släpar efter kraftigt jämfört med förhållandena inom industrin. Jordbrukets arbetsproduktivitet utgör ungefär en fjärdedel av genomsnittet för övriga näringar, om förädlingsvärdet mäts i internationella priser. Mätt i inhemska priser blir skillnaden avsevärt mindre som följd av det betydligt högre skydd som jordbruket i genomsnitt åtnjuter. Det stöd som utgår till jordbruket kan beräknas genom att ta skillnaden mellan livsmedelsproduktionen värderad i inhemska priser och motsvarande produktion värderad till de priser som skulle uppstå på en helt fri marknad, dvs. till de priser som råder på världsmarknaden. Detta stöd uppgick 1967 till cirka två miljarder kronor, vilket kan sägas representera konsumenternas merutgift vid konsumtion av inhemskt framställda livsmedel i stället för importerade. Se vidare diagram 5.

Om man som ett alternativ till den nuvarande jordbrukspolitiken tänkte sig att helt ta bort avgifter på importerade jordbruksprodukter och subventioner till jordbruksproduktionen och lät jordbruket anpassa sin inriktning och omfattning till de lägre priser som råder på världsmarknaden skulle man kunna uppnå den ovan nämnda tredje målsättningen — ett effektivt resursutnyttjande i jordbruket och de på lång sikt lägsta samhällsekonomiska kostnaderna för livsmedelsproduktion.

Detta skulle dock åtminstone på kort sikt komma i konflikt med de

Diagram 5. Merutgift för konsumtion av jordbruksprodukter på grund av vid tidpunkten rådande gränsskydd 1948-1967

Anm.: Kurvorna visar att det är först under 1950- och 1960-talen subventionerna till jordbruket antagit stora proportioner. År 1950 var subventionerna praktiskt taget försumbara, 1954 uppgick de till 20 procent eller cirka 1 miljard, 1960 till cirka 50 procent och 1966 slutligen till 70 procent eller cirka 2 miljarder kronor av produktionsvärdet mätt i internationella priser.

båda andra målen. En omedelbar prissänkning skulle få förödande konsekvenser för jordbruksbefolkningens inkomster. Detta problem skulle emellertid enligt författarna kunna lösas med ett övergångsstöd till jordbrukarna medan man samtidigt successivt anpassade prisnivån till en fri marknad. De jordbruk som därefter fanns kvar skulle uppnå en sådan grad av effektivitet att inkomstmålet för dessa grupper skulle kunna säkras. Speciella åtgärder skulle dock behöva vidtas för att kompensera de äldre låginkomsttagarna, för vilka realistiska alternativ till jordbruket knappast existerar.

Även problemet att säkra försörjningen med livsmedel under en avspärrning kan, hävdar författarna, lösas på ett tillfredsställande sätt genom lagring av livsmedel i fredstid och upprättandet av markreserver som står klara att tas i bruk vid en avspärrning.

Författarna visar att en förändring av jordbrukspolitiken i ovan antydd riktning årligen skulle kunna ge samhällsekonomiska besparingar på cirka två miljarder kronor i 1967 års priser, eller 1,5 procent av BNP.

Jordbruket och Nordek

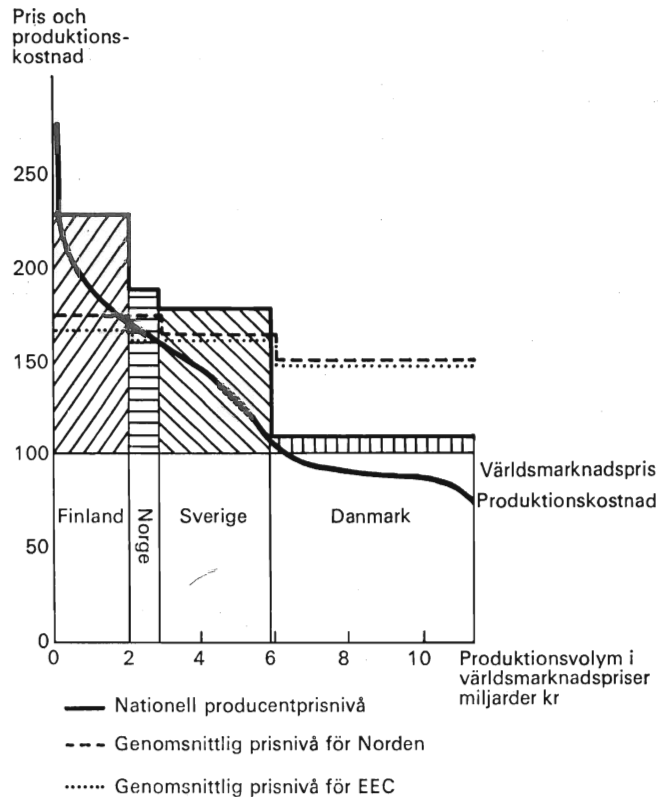
En av de största svårigheter de nordiska länderna står inför vid skapandet av en tullunion är att finna en lösning på de långsiktiga jordbruksproblemen. Vid de inledande förhandlingarna har man därför begränsat målet till att främja s. k. suppleringshandel mellan länderna, dvs. uppkommande underskott på livsmedel skall i första hand täckas genom import från de övriga medlemmarna i tullunionen. Senast år 1974 bör man dock enligt ämbetsmännens rapport ha tagit ställning till den långsiktiga utformningen av jordbrukspolitiken i medlemsländerna. I en under året publicerad utredning författad av biträdande professorn vid Lantbrukshögskolan i Uppsala Odd Gulbrandsen med titeln »*Nordek och jordbruket, en utredning om innebörd och konsekvenser för jordbrukets del av en nordisk tullunion*», presenteras en analys av vilka problem en gemensam nordisk jordbruksmarknad skulle ställas inför och vilka lösningar man kunde tänka sig.

Eftersom jordbruket i Norge, Finland och Sverige är föremål för betydande regleringar, vilket bland annat tagit sig uttryck i högre priser än de som råder på världsmarknaden, medan jordbruket i Danmark i väsentlig omfattning tvingats anpassa sig till världsmarknadens priser och villkor, skulle stora svårigheter behöva övervinnas innan en samordning kunde komma till stånd.

Man kan tänka sig flera olika alternativ beträffande den prinsnivå till vilken länderna skall anpassa sig. Det första är att man tar genomsnittspriserna för varje vara i Norden som norm. Ett annat möjligt aktuellt alternativ är att man tar prinsnivån inom EEC som utgångspunkt för att därigenom på sikt skapa förutsättningar för ett samgående mellan Nordek och EEC. Ett tredje alternativ är att man tar de på världsmarknaden gällande prisrelationerna som utgångspunkt och lägger på ett likformigt prisstöd på alla produkter. En väsentlig slutsats utredningen drar är emellertid att de genomsnittliga priserna inom Norden mycket nära överensstämmer med de priser som skulle inträda om de nordiska länderna blev medlemmar av EEC. Följaktligen skulle den genomsnittliga nordiska prinsnivån kunna ses som en lämplig förberedelse för ett inträde i EEC. Dessa förhållanden illustreras i diagram 6.

Samtliga nämnda alternativ för prissättningen på en gemensam nordisk jordbruksmarknad skulle kräva betydande omställningar av jordbruket. Eftersom priserna i Norge, Finland och Sverige ligger över genomsnittet

Diagram 6. Prisstöd och produktionskostnader i jordbruket i Norden

Anm.: Höjden på staplarna i diagrammet anger producentpriserna under det att bredden anger produktionsvolymen i respektive land. Skillnaden mellan världsmarknadspriset och de inhemska producentpriserna kan således ses som ett mått på subventioneringen inom respektive länder. Den tjocka, heldragna linjen visar varje lands produktionskostnader enligt en index på den vertikala axeln. De föreslagna prisnivåerna för en gemensam nordisk jordbruksmarknad illustreras även. EEC-priser och genomsnittliga priser för Norden har här vägts med respektive länders produktionsstruktur.

för Norden skulle besvärliga sociala konsekvenser uppstå om inga medel sattes in för att motverka dem. Helt kortfattat kan resultaten av en gemensam jordbruksmarknad i Norden sammanfattas på följande sätt. Priserna på livsmedel skulle stiga i Danmark och sjunka i övriga Norden. De danska livsmedelsproducenterna skulle därför göra betydande vinster, medan de övriga nordiska ländernas jordbrukare skulle göra motsvarande förluster. Samtidigt skulle emellertid konsumenternas livsmedelsutgifter stiga i Danmark och sjunka i de övriga länderna. Man kan tänka sig detta som inkomst- och förmögenhetsöverföringar från jordbrukare i övriga Norden till jordbrukare i Danmark och från konsumenter i Danmark till konsumenter i övriga Norden.

Följande åtgärder skulle enligt författaren kunna vidtas för att mildra de sociala konsekvenserna av dessa förändringar. Omedelbart efter övergången till den gemensamma nordiska marknaden belägger man jordbruksproduktionen i de områden som får vinster vid de nya priserna, framförallt då Danmark, med en avgift till en gemensam regleringsfond. Denna fond används sedan för att under en övergångstid subventionera jordbruket i de mindre lönsamma delarna av Norden. Så småningom trappar man sedan av dessa subventioner och jordbrukarna får anpassa produktionen till gemensamma priser. Detta kommer att medföra betydande inskränkningar i produktionen i hela Norden utom Danmark och kommer vidare att kräva en sammanslagning till större enheter och stark specialisering för de jordbruk som återstår.

Bostadsefterfrågans bestämningsfaktorer

Omfattningen och inriktningen av efterfrågan på bostäder i vårt land har under hela efterkrigstiden varit föremål för en intensiv debatt både bland politiker och ekonomer. Detta sammanhänger framförallt med de brist- och köproblemer som av institutionella skäl förelegat. Förklaringarna till varför dessa förhållanden uppkommit har varit många. Man har hela tiden varit oklar om vilken betydelse inkomst- och prisförändringar har på bostadsefterfrågan.

Dessa frågor analyseras i den av institutet och Ekonomiska Forskningsinstitutet vid Handelshögskolan i Stockholm gemensamt utgivna boken »*Bostadsefterfrågans bestämningsfaktorer*», författad av fil. lic. Göran Eriksson och ekon. lic. Gunnar Du Rietz. På basis av ekonometriska beräkningar visas vilken inverkan inkomster, lägenhetshyror och befolkningens ålders- och civilståndssammansättning har på hushållens efterfrågan på bostadsutrymme och bostadskvalitet. Dessutom redovisas resultaten från vissa specialstudier beträffande omfattningen av överskottsefterfrågan på bostäder (bostadsbristen) och de hyreshöjningar som skulle vara nödvändiga för att eliminera denna överskottsefterfrågan. Materialet till undersökningen har erhållits genom en intervjuundersökning som statistiska centralbyrån utfört i samband med 1965 års folk- och bostadsräkning.

Ett av de viktigaste resultaten gäller prisets (hyrans) inverkan på hushållets efterfrågade bostadsutrymme. De beräkningar härav som tidigare gjorts i Sverige har givit vid handen att efterfrågan på utrymme är ganska

Tabell 3. Överskottsefterfrågan och jämviktsskapande hyreshöjningar

	Storstads- regionerna	Övriga riket
Önskat bostadsutrymme per hushåll, m ²	73	69
Faktiskt bostadsutrymme, m ²	64	63
Önskat bostadsutrymme — faktiskt bostadsutrymme, m ²	9	6
Överefterfrågan i procent av faktiskt bostadsutrymme	15	10
Jämviktshyra, kr per m ²	66	58
Faktisk hyra, kr per m ²	47	42
Jämviktshyra — faktisk hyra (beräknat hyresgap), kr per m ²	18	16
Det beräknade hyresgapet/ faktiska kvadratmeterhyran (procentuellt hyresgap), procent	39	37

Kommentar: Siffrorna i tabellen gäller endast hyreslägenheter och avser bara existerande hushåll, dvs. hänsyn har vid beräkning av siffrorna inte tagits till icke tillfredsställd efterfrågan på antal lägenheter.

prisokänslig. I föreliggande utredning har däremot erhållits en priselasticitet för bostadsutrymme på nära 0,4, vilket betyder att efterfrågan på utrymme skulle minska med i runt tal 4 procent om m²-priset steg med 10 procent. Även när det gäller bostadsefterfrågans inkomstkänslighet har i denna utredning erhållits högre värden än vid tidigare bostadsundersökningar i Sverige. Medan man tidigare erhållit inkomstelasticiteter för hushållets utrymmesefterfrågan på mellan 0,2 och 0,5 och för hushållets efterfrågan på bostadsvolym (med vilket avses både utrymme och kvalitet) på mellan 0,4 och 0,9, har i denna undersökning erhållits inkomstelasticiteter för utrymmesefterfrågan på 0,8–0,9 och för bostadsvolymer på 1,1–1,2. De avsevärt högre elasticiteterna i denna undersökning beror emellertid på att man med särskilda metoder sökt utvisa effekten av långsiktiga inkomstförändringar.

Uppskattningarna av bostadsbristens storlek visar att överskottsefterfrågan på bostadsutrymme vid 1965 års hyresnivåer är i genomsnitt 9 kvadratmeter per hushåll eller 15 procent av det faktiska bostadsutrymmet inom storstadsregionerna. I övriga landet är överskottsefterfrågan mindre, i genomsnitt 7 kvadratmeter per hushåll eller 10 procent av det faktiska bostadsutrymmet. Om hänsyn även tas till icke tillfredsställd efterfrågan på antal lägenheter blir den skattade överskottsefterfrågan större. För storstadsregionerna och övriga riket blir då den procentuella överskottsefterfrågan på bostadsutrymme 24 procent respektive 15 procent.

Av beräkningarna över de jämviktsskapande hyreshöjningarna framgår

att hyrorna 1965 i storstadsregionerna genomsnittligt skulle behöva höjas med 18 kronor per kvadratmeter eller med 39 procent för att skapa balans mellan utbud och efterfrågan på bostadsmarknaden. I övriga riket har de jämviktsskapande hyreshöjningarna beräknats till i genomsnitt 16 kronor per kvadratmeter eller 37 procent av den faktiska hyresnivån. Hänsyn har då ej tagits till icke tillfredsställd antalsefterfrågan och siffrorna får därför anses visa den undre gränsen för de jämviktsskapande hyreshöjningarna. Dessa resultat sammanfattas i tabell 3.

The Diffusion of New Technology—A study of ten processes in nine industries

Denna studie utgör en första rapport av en pågående internationell undersökning om spridning av ny teknik inom industrin, i vilken institutet deltar. Rapporten publicerades i *National Institute Economic Review*, No. 48, i maj 1969 och har av IUI under hösten 1969 utgivits som ett särtryck i institutets småtrycksserie, nr 46. I rapporten redovisas spridningsförloppen för de tio processer som studeras i projektet. Vidare görs vissa jämförelser av spridningsförloppen mellan länder, företag och olika innovationer. För en närmare redogörelse för ifrågavarande rapport och för utredningen som helhet se s. 40.

Produktionssambanden och vinstutvecklingen i svensk skogsindustri

I skriften »*Produktionssambanden och vinstutvecklingen i svensk skogsindustri*» som är ett särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift 1969: 1, redogör docent Yngve Åberg för vissa beräkningar av produktionsfunktioner som han gjort för skogsindustrin. Beräkningarna avser tiden 1947–1965 och omfattar sågverk och hyvlerier, wallboardfabriker samt massa- och pappersindustri. Med hjälp av dessa produktionsfunktioner visas hur stor del av produktionsökningen inom respektive bransch som kapitalet, arbetskraften och teknikfaktorn bidragit med. Vidare jämförs arbetskraftens gränsproduktivitet med penninglönen såväl för hela undersökningsperioden i genomsnitt som för varje enskilt år, vilket gjorts i syfte att studera vinstutvecklingen inom de ifrågavarande branscherna.

Forskningsprojekt under arbete

Fusioner i svensk industri

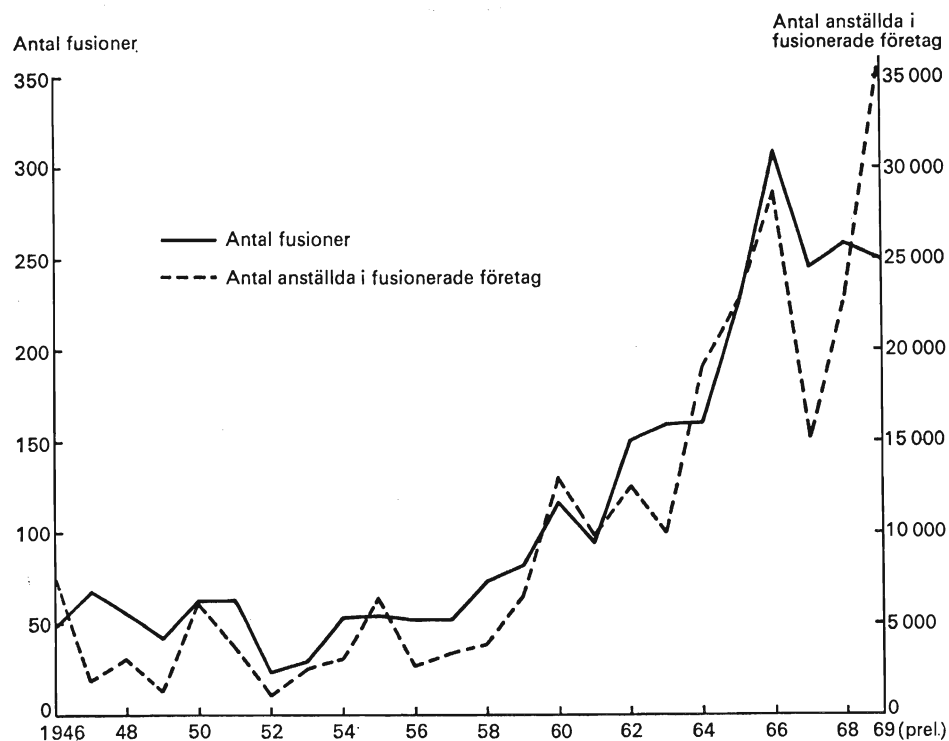
Under 1960-talets början märktes en tydlig tendens till ökad fusionsaktivitet i den svenska industrin. Denna tendens accentuerades mot mitten av årtiondet och den hade en motsvarighet i en rad andra industriländer. Detaljerade kunskaper om fusionsverksamhetens bredd, djup, svängning och inriktning var mycket dåliga. Likaså inskränkte sig kännedomen om dess drivkrafter och orsaker till gissningar och tillfälliga iakttagelser i stället för att vara grundad på en genomarbetad och mot verkligheten prövad teori.

Det var mot den bakgrunden som institutet 1966 beslöt att starta ett forskningsprojekt rörande företagsfusionerna inom den svenska industrin. Undersökningens huvudsyften blev (a) att kartlägga fusionsverksamheten inom industrin under efterkrigstiden (fusionernas storlek, branschfördelning, utveckling i tiden etc.) samt (b) att med hjälp av tidigare, i utländska undersökningar prövade, eller för ändamålet särskilt utvecklade teorier försöka förklara orsakerna bakom fusionsutvecklingen. Större delen av undersökningsarbetet har hittills ägnats åt den förra uppgiften som var i det närmaste avslutad vid slutet av 1969.

Insamlingen av det empiriska materialet har, i brist på andra och bättre källor, skett på samma sätt som i flertalet utländska fusionsstudier: Genom studium av dagspress, fackpress, de börsnoterade industriföretagens årliga verksamhetsberättelser, företagskalendrar samt några få intensivstuderade branscher för vilka data kunnat erhållas centralt. Denna insamlingsmetod medför naturligtvis risker för att vissa fusioner mellan mindre företag ej uppmärksammas och registreras. För de större och framförallt de börsnoterade företagen bör emellertid bortfallet vara försumbart. Enligt utredningens bedömning redovisas 70 à 80 procent av samtliga inträffade industrifusioner under perioden 1946–1969 och över 90 procent av fusionsaktiviteten under perioden, om denna vägs med de fusionerade företagens storlek.

Efterkrigstiden kan indelas i tre delperioder med avseende på fusionsaktiviteten (mätt i antal fusioner). Under den första perioden, 1946–1957,

Diagram 7. Fusionsutvecklingen inom svensk industri 1946-1969

låg antalet fusioner relativt konstant mellan 40 och 60 per år med en markerad topp 1947 och en kraftig nedgång 1952-1953. Under dessa tolv år kunde ingen tendens till trendmässig ökning noteras. Under den andra delperioden skedde däremot en betydande ökning av antalet fusioner — från 52 år 1957 till 309 år 1966. Endast 1961 inträffade en viss minskning i fusionsaktiviteten under denna nioårsperiod. Efter 1966 skedde sedan en viss nedgång i fusionsantalet och 1967-1969 låg frekvensen relativt stabilt kring 250 per år, dock med en svag tendens till fortsatt ökning. Utvecklingen över hela perioden illustreras i diagram 7.

Antalet fusioner är ett lämpligt mått vid analys av orsakerna till fusioner och till förändringarna mellan olika år, branscher etc. Om man i stället vill söka bedöma fusionernas verkningar i olika avseenden, t. ex. på sysselsättning eller produktivitetsutveckling, blir ett vägt mått nödvändigt, dvs. ett mått som på något sätt tar hänsyn till de fusionerade företagens storlek. Därför har en summering av de uppköpta företagens antal anställda gjorts. Som framgår av diagram 7 blir den vägda fusionsaktivitetens utseende över tiden annorlunda än den ovägda. Amplituden i svängning-

Tabell 4. *Antal fusioner av olika slag inom svensk industri 1946-1969*

	Fullständiga fusioner mellan svenska företag	Partiella fusioner mellan svenska företag	Svenska köp av utländska företag	Utländska köp av svenska företag	Summa
1946-50	235	21	17	4	277
1951-55	176	32	13	1	222
1956-60	281	41	42	11	375
1961-65	532	136	67	52	787
1966-69	597	286	118	61	1 062
Summa	1 821	516	257	129	2 723

Anm.: 1969 års uppgifter är preliminära.

arna mellan åren är ofta betydligt större och den trendmässiga ökningen mellan 1958 och 1966 starkare. Dessutom förändras de båda fusionsmåttene inte alltid i samma riktning. Valet av fusionsmått kan därför få ett avgörande inflytande på analysresultaten.

För en bedömning av fusionsverksamhetens effekter bland annat på företagsbeståndet i den svenska industrin och på det utländska ägarinflytandets utveckling har en särskild bearbetning gjorts av undersökningsmaterialet. Resultatet presenteras i tabell 4. Det bör framhållas att företaget betraktats som en ekonomisk enhet och inte som en juridisk, dvs att en koncern bestående av flera juridiska enheter endast betraktats som ett företag och ett förvärv av ett sådant företag endast som en fusion. Med fullständig fusion menas att ett företag övertar kontrollen över ett annat företag (oftast genom förvärv av en majoritetspost aktier eller att två eller flera företag slås samman »på lika villkor»). Partiell fusion avser förvärv av dotterbolag, filialer, verksamhetsgrenar etc. hos företag som efter fusionen fortsätter att driva den resterande delen av sin verksamhet. Företagens nationalitetsbestämning grundas på ägarintressets och inte företagets geografiska belägenhet.

Med utgångspunkt från uppgifterna i tabell 4 är det möjligt att göra en ungefärlig beräkning av fusionsverksamhetens bruttoeffekt på företagsbeståndets utveckling. Inom industrin har under efterkrigstiden funnits i genomsnitt cirka 17 000 i Sverige belägna företag med fem eller fler anställda. Antalet förvärvade, i Sverige belägna, företag under perioden 1946-1969 uppgår till 1 975, en siffra som torde stiga till cirka 2 000 sedan 1969 års uppgifter blivit fullständiga. Av dessa 2 000 utgörs cirka tio procent av icke industriföretag som genom vertikala fusioner eller diversifie-

ringar köpts upp av industriföretag. Sålunda har fusionsprocessen medfört en nedgång på drygt tio procent i företagsbeståndet inom industrin. Detta har dock minskat även av andra orsaker varför den totala nedgången är större än så.

Utredningsman: Bengt Rydén.

Spridning av ny teknik inom industrin

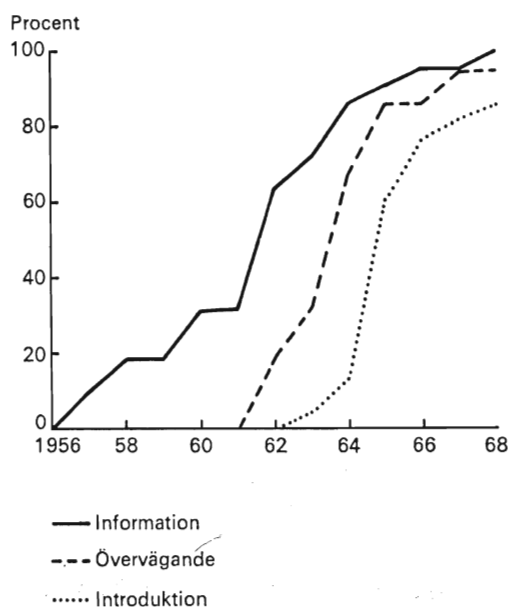
Användningen av nya tillverkningsmetoder utgör en viktig förklaringsfaktor till den ekonomiska tillväxten. Denna internationella undersökning har till syfte att studera hur snabbt nya tekniska tillverkningsprocesser sprids inom industrin i olika länder och analysera orsakssambanden bakom denna spridning. Förutom institutet deltar i denna undersökning National Institute of Economic and Social Research i London, Istituto Nazionale per lo Studio della Congiuntura i Rom, National Bureau of Economic Research i New York, IFO-Institut für Wirtschaftsforschung i München och Österreichisches Institut für Wirtschaftsforschung i Wien.

Tio processer som alla introducerats under efterkrigstiden har utvalts. Undersökningens första etapp avsåg en kartläggning av spridningen av dessa processer. En rapport från denna etapp har publicerats av det deltagande engelska institutet och har utgivits i särtryck av IUI (se s. 36). Av rapporten framgår att England i allmänhet varit snabbast av de sex länderna att införa tekniska nyheter (bland de tio utvalda) men att den fortsatta spridningen ofta gått långsamt i detta land. I Sverige har introduktionen av nyheterna kommit något senare än i England, men snabbare än i de övriga länderna. Själva spridningen av processerna har överlag gått snabbast i Sverige.

Projektets andra etapp syftar till en analys av introduktions- och spridningsförloppen och skillnader därvidlag mellan länder, företag och olika innovationer. Ett omfattande empiriskt material håller för närvarande på att samlas in. Vissa erfarenheter av det svenska materialet kommer att redovisas i det följande.

Införandet av en ny tillverkningsprocess är endast den sista i en kedja händelser som börjar med att ett företag nås av information om en ny teknik. Denna information kan, om den svarar mot ett behov i företaget, resultera i att nyheten analyseras och värderas i olika etapper och kanske provas innan beslut fattas och installation och igångkörning sker. Denna »accepteringsprocess» rymmer ett komplicerat samspel inom företaget, vil-

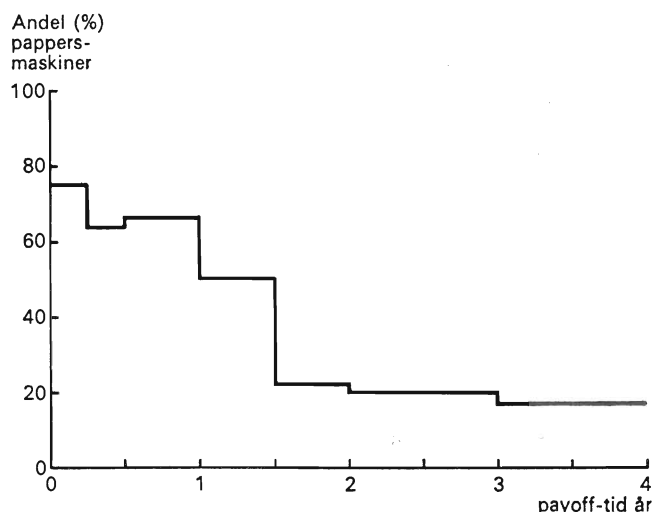
Diagram 8. Z-pressteknikens spridning i Sverige 1956-1968. Andel företag (N = 22)

ket dock endast i begränsad utsträckning behandlas i projektet. Företagen betraktas i undersökningen mer som individer med vissa egenskaper.

I studiet av spridningsprocesser försöker man ofta förklara hur ett visst beteende eller vissa egenskaper kumulativt förändrar sig över tiden, vilket grafiskt kan representeras genom s. k. spridningskurvor. Vanligen konstrueras dessa för själva introduktionsprocessen, men kurvorna kan också avse andra tidpunkter i »accepteringsprocessen» för en nyhet, t. ex. första informationen och allvarligt övervägande. Enligt den teori som utvecklats för detta projekt är det inte samma faktorer som främst bestämmer de olika kurvornas utseende. I diagram 8 visas kurvor för information, övervägande och introduktion av Z-pressar i pappersindustrin i Sverige. Kurvorna visar (den relativa) andelen företag inom pappersindustrin som vid varje tidpunkt haft information, har övervägt respektive har infört den nya tekniken. Det kan konstateras att det tagit hela 12 år från det att det första företaget erhöll information om Z-presstekniken tills dess alla företag kände till tekniken i fråga. Den nya presstekniken blev praktiskt användbar först i början av 1960-talet, varför ett stort antal företag varit informerade om det utvecklingsarbete på detta område som pågick i Sverige långt innan tekniken blev kommersiellt användbar. För denna teknik har gällt att de flesta företag infört tekniken sedan man väl över-

Diagram 9. Beräknad lönsamhet (payoff-tid) samt andel pappersmaskiner (Fourdrinier) på vilka Z-pressar installerats i Sverige

vägt den. Avståndet mellan »övervägande- och introduktionskurvorna» är därför ett mått på den tid det tar att effektuera ett fattat beslut.

I undersökningens teoretiska förklaringsmodell av innovationsspridning utgör en innovations verkningar i respektive företag en viktig grupp av förklaringsfaktorer. Framförallt ingår här innovationens lönsamhet för det individuella företaget. När det gäller en relativt investeringsbillig ny teknik som Z-pressar tycks lönsamheten kunna förklara spridningsskillnader mellan företag ganska dåligt. Däremot verkar denna faktor att relativt väl kunna skilja ut de företag där tekniken överhuvudtaget kommer att användas från övriga. Tidpunkten för den aktuella introduktionen får dock förklaras med andra faktorer. I diagram 9 redovisas hur installationsfrekvensen av Z-pressar på pappersmaskiner av Fourdriniertyp varierar med beräknad lönsamhet (mätt i payoff-tid). Detta mått har beräknats för alla dessa maskiner oavsett om tekniken har introducerats eller inte. Maskinerna har grupperats efter lönsamhetsmättet och i varje payoff-intervall har andelen maskiner som före undersökningstillfället hade utrustats med Z-pressar beräknats. Man finner att på maskiner med en beräknad payoff-tid på högst något år har Z-pressar installerats i avsevärt högre omfattning än på maskiner med lägre lönsamhet (längre payoff-tid).

Lönsamhetsvariabeln har dock sannolikt olika förklaringsvärde för olika innovationer. Användningen av en relativt kapitalkrävande teknik som

syrgasprocesserna (Kaldo och LD) i stålindustrin kan nästan helt förklaras med faktorer som återspeglar teknikens lönsamhet, i första hand tillverkade stålqualiteter och tillgång till flytande tackjärn. Ofta återstår emellertid en betydande rest att förklara sedan lönsamhetsvariabelns inflytande undersökts. Här kan en annan grupp faktorer rörande det enskilda företaget ha väsentlig betydelse. Tidigare forskning har visat att en internationell och utåtriktad attityd är nära korrelerad med teknisk progressivitet. Till en del kan detta förklaras av att den internationella inriktningen skapar fler och bättre kanaler för information om den tekniska utvecklingen. Denna öppenhet hos företagen påverkar troligen även deras inställning till och intresse för tekniska nyheter. I detta avseende uppvisar företagen klara skillnader.

Vid en jämförelse mellan länder är troligen inte de hittills nämnda faktorerna tillräckliga för att förklara skillnader i spridning. Förhållanden i den industriella miljön inverkar sannolikt, t. ex. lagar och bestämmelser, branschorganisationer och kollektiva forskningsinsatser samt utrustningstillverkarens aktiva försäljningsåtgärder. Om vi här knyter an till erfarenheterna från projektets första etapp har det sannolikt varit dessa miljövariabler som till en del kunnat förklara den snabba innovationsspridningen i Sverige jämfört med t. ex. England. Sverige har i flertalet av de aktuella branscherna starka branschorganisationer och en utbyggd kollektiv forskning, vilket bidragit till en omfattande personlig kontakt mellan tekniker inom branschen. Från många håll har tekniker betonat att man inte i första hand betraktar varandra som konkurrenter utan som kolleger. Sveriges omfattande export, vilket innebär att huvudkonkurrenterna finns utomlands, har sannolikt bidragit till en sådan attityd.

Utredningsmän: Lars Nabseth, Staffan Håkanson, Margareta Holter och Ulf Granérus.

Skogsindustrins expansionsmöjligheter och strukturuomvandling

Expansionsmöjligheterna för den svenska skogsindustrin beror i hög grad på hur väl den kan hävda sig på världsmarknaden i konkurrensen med andra länder. I institutets undersökning utgår man från att den långsiktiga prisnivån på skogsprodukter är given av världsmarknaden — således i stort sett oberoende av det svenska exportutbudet — och analysen

gäller främst hur det svenska utbudet av skogsindustriella produkter påverkas av olika hypotetiska prisutvecklingar på dessa.

Analysen har därför begränsats till de faktorer som är bestämmande för det svenska utbudet. Man kan därvid skilja mellan sådana faktorer som är bestämda av den allmänekonomiska utvecklingen och sådana som är specifika för branschen. Till de förra faktorerna hör den svenska prisutvecklingen på arbetskraft och kapital samt den internationella prisnivån på skogsprodukter. Till de senare hör främst virkestillgången.

Undersökningen uppehåller sig relativt utförligt vid de förhållanden som är bestämmande för virkesutbudet. Här diskuteras bland annat vilken effekt rationaliseringarna i skogsbruket får på skogsindustrins produktionskostnader. I ett särskilt kapitel behandlas frågan hur de rådande konkurrensförhållandena på virkesmarknaden påverkar virkesutbudet och skogsindustrins utbyggnadstakt.

Därefter diskuteras skogsindustrins strukturproblem. Utredningen försöker klargöra hur branschstrukturen ändras vid en fortgående teknisk utveckling och stigande löner. Analysen koncentreras främst till variationer i produktiviteten mellan olika anläggningar. Produktivetsstrukturen i en bransch ändras dels genom tillkomsten av ny kapacitet som tillämpar den bästa kända tekniken, dels genom nedläggning av gammal kapacitet med låg produktivitet. Enbart denna strukturomvandling leder till en höjning av en industrigrens genomsnittliga produktivitet. Därtill kommer den produktivetsstegring som erhålls genom ständiga förbättringar i den bästa kända tekniken. Ju snabbare produktionen stiger i branschen, desto snabbare går i allmänhet strukturomvandlingen och desto snabbare stiger produktiviteten. I studien har en modell utarbetats som särskiljer produktivitetseffekter av strukturomvandlingen och av den tekniska utvecklingen. Som ett resultat av denna analys kan anges att cirka 60 procent av den totala höjningen av massaindustrins produktivitet mellan 1950 och 1964 kan tillskrivas strukturomvandlingen och cirka 40 procent förbättringen i den bästa kända tekniken.

I undersökningens sista kapitel presenteras ett tänkbart utvecklingsalternativ för skogsindustrin under 1970-talet. En sådan kalkyl måste grundas på specificerade antaganden om utveckling av de faktorer som styr branschens produktionstillväxt. Till sådana strategiska variabler räknar vi världsmarknadspriset på skogsprodukter, priset på kapitaltjänster, löneutvecklingen samt den tekniska utvecklingstakten. Vi återger här i tabell 5 denna prognoskalkyl.

Tabell 5. Prognoskalkyl för skogsindustrin 1968 och 1980

Produktion	Mått	1968	1980	Genomsnittlig årlig ökning i procent
Sågade trävaror	1 000 stds	2 275	3 380	3,4
Massa totalt	milj. ton	7,0	11,6	4,3
Papper och papp	milj. ton	3,6	7,2	6,0
Summa virkesåtgång	milj. m ³ sk	62	92	3,6

Självfallet måste varje sådant försök till framtida bedömning anges med många reservationer. Det är inte själva siffrorna i en prognos som är av störst intresse utan de analyser och resonemang som bygger upp den. Bakom den presenterade prognosen ligger antaganden om ungefär samma oförändrade prisnivå på massapapper och trävaror, oförändrade löneökningstakt som under 1960-talet, samma takt i den tekniska utvecklingen men något snabbare införande av den nya tekniken samt inte minst viktigt en förutsättning om att priset på kapital för skogsindustrin kommer att sjunka något. Under dessa antaganden kan man räkna med att prisnivån på virke kommer att upprätthållas eller t. o. m. öka något. Med hänsyn till de i studien närmare analyserade utbudsförhållandena på virke bedöms det därför inte föreligga rent ekonomiska hinder för en så hög avverkningsnivå som anges i kalkylen. Institutionella trögheter på virkesmarknaden kan dock komma att försvåra realiserandet av en så pass hög expansionstakt som här förutsätts.

Utredningsman: Lars Wohlin.

Svensk industri 1970–1975

Under efterkrigstiden har med jämna mellanrum offentliga utredningar rörande de långsiktiga utvecklingstendenserna inom svensk ekonomi företagits. Den senaste av dessa s. k. långtidsutredningar utfördes år 1965 och avsåg utvecklingen fram till 1970. Under år 1969 har finansdepartementet påbörjat en motsvarande utredning för perioden fram till 1975. Ett flertal utredningsinstitutioner deltar i detta arbete. Institutet har, liksom vid de tidigare långtidsutredningarna, åtagit sig att svara för den del av långtidsutredningen som behandlar den svenska industrins utveckling.

För att få underlag för en bedömning av industrins utveckling har institutet låtit sända ut en enkät till ett stort antal företag. Dessa har ombetts ange sina planer för produktion, sysselsättning, investeringar i Sverige och i utlandet samt export fram till 1975. Ett smärre antal företag har

Tabell 6. *Industriproduktionens utveckling 1958-1965. Expansiva och stagnerande branscher i förhållande till genomsnittet i respektive land*

+ > 10 % över genomsnittet
++ > 20 % över genomsnittet

- > 10 % under genomsnittet
-- > 20 % under genomsnittet

Bransch	USA	Japan	England	Väst-tysk-land	Frank-rike	Sverige
Gruvdrift	--	--	--	--	--	
Livsmedel	--	--	--	--		--
Dryckesvaror	-		+	-		--
Tobaksvaror	--	--	--	--		--
Textilvaror		--	--		--	--
Beklädnad och skor				-		--
Trävaror	--					
Möbler och inredningar	+	--				
Massa och papper		-				
Massa, papper och papp		-		-		
Grafisk industri	-					
Läder- och skinnprodukter	--	--	--	--	--	--
Gummivaror		-		+		
Kemiska produkter	+		++	++	++	
Rent kemisk industri	++				++	++
Petroleum och kol	-	++		++	++	
Icke mineraliska produkter			+		+	+
Glas och glasprodukter					+	+
Cement	--				+	
Järn- och metallverk		+		-		+
Järn och stål		++		-		+
Metallvaror					-	+
Maskiner	+	++			-	+
El-maskiner	+	++		+	++	
Transportmedel		++	-		-	
Varv			--	--		-
Motorfordon	++	++	++			+
Flygplan	-				-	
Övriga varor	+	++	++	++		++
El och vatten		-	+	+	++	

Anm.: ≤ 10% över genomsnittet och ≤ 10% under genomsnittet markeras således ej.

också i en separat enkät tillfrågats om planerade investeringar i miljö-vårdande syfte. I utredningen kommer planerna att redovisas för industrin som helhet och för olika branscher. En bedömning av planmaterialet görs sedan mot bakgrund av en analys av de allmänna förutsättningarna för en fortsatt industriell expansion i vårt land och av den hittillsvarande utvecklingen inom respektive bransch.

I ett särskilt avsnitt skall planmaterialet även analyseras med utgångs-

punkt från olikheter mellan skilda typer av företag. I utredningen skall vidare ingå en redogörelse för branschutvecklingen i ett antal andra industriländer, vilket har intresse vid bedömningen av den framtida svenska utvecklingen, då branschutvecklingen i industriländerna tenderar att följa ett likartat mönster. Den sistnämnda illustreras i tabell 6. En jämförelse mellan industriländerna av exportens sammansättning och tillväxt avslöjar också betydande likheter. I anslutning till dessa internationella jämförelser planeras en studie av faktorproportionerna i svensk export respektive import.

Urvalet för enkäten omfattar drygt 1 000 företag. Såsom urvalsram har statistiska centralbyråns register för industristatistiken använts. Erfarenheter från tidigare långtidsutredningar har visat att storföretagen i allmänhet lättare än de mindre företagen kan ange sina planer i fråga om produktion, investeringar etc. på fem års sikt. Då storföretagen, definierade som företag med mer än 500 anställda, svarar för en relativt stor andel av industrin, mätt i antal anställda eller i produktion, har institutet valt att tillfråga samtliga dessa företag. I branscherna massa- och pappersindustri samt järn- och metallverk ingår vidare samtliga företag med mer än 200 anställda och i branschen kemisk industri samtliga företag med mer än 50 anställda. För övriga branscher och storleksgrupper har ett slumpmässigt urval skett. Företag med mindre än 10 sysselsatta år 1967 ingår ej i enkäten. Urvalet har på detta sätt kommit att omfatta cirka 60 procent av totala antalet anställda inom industrin.

Ett flertal problem uppstår när man använder sig av en enkät för att bedöma utvecklingen 5-6 år framåt i tiden. Konjunkturläget vid tidpunkten för uppgiftslämnandet kan påverka företagens planer så att företagen visar mera optimistiska planer om uppgiftslämnandet sker i en högkonjunktur än vad de skulle ha visat under andra konjunkturbetingelser. Detta och andra aspekter av förhållandet mellan planer och utfall är under utredning i en särskild studie inom institutet, som även behandlar problem i samband med svarsbortfall. Det är exempelvis möjligt att bortfallet omfattar relativt fler företag med långsam tillväxt än företag med goda utsikter för framtiden. Om så är fallet kan enkätmaterialen överskatta planerna för industrins utveckling. Svarsprocenten för undersökningen uppgår till 75 procent av antalet tillfrågade företag. De svarande företagen täcker cirka 94 procent av det totala antalet sysselsatta i de utvalda företagen.

Utredningsmän: Lars Nabseth, Siv Gustafsson, Torsten Löfgren m. fl.

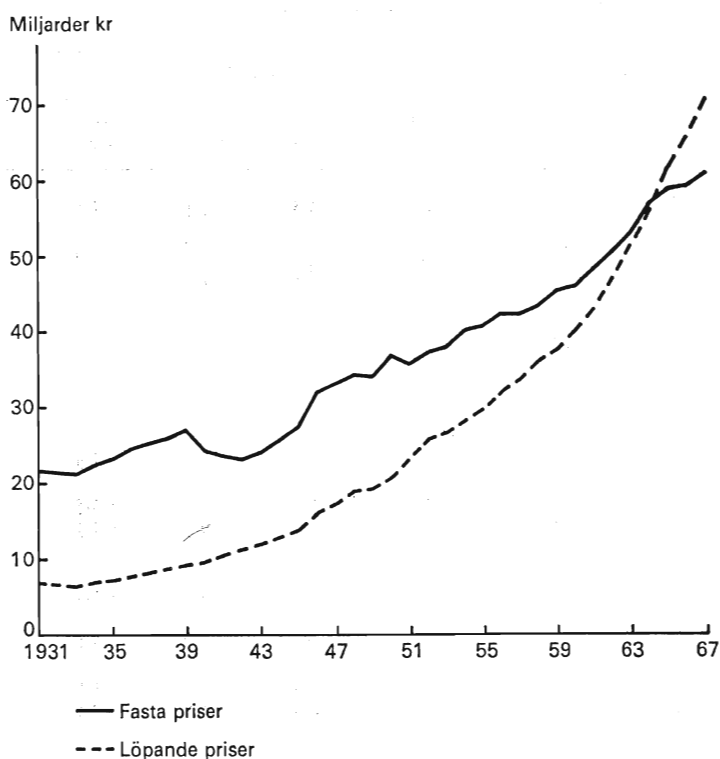
Den privata konsumtionen

Under en följd av år har institutet publicerat ett antal efterfrågestudier gällande den privata konsumtionen, vilka grovt kan indelas i två grupper; dels de som behandlat efterfrågan på enskilda varor eller grupper av varor och försökt förutsäga den framtida konsumtionsnivån, dels de som behandlat utvecklingen av den totala konsumtionen och hur denna har fördelats på olika varugrupper. I mitten av 1950-talet presenterade ett forskarlag från institutet under ledning av professor Ragnar Bentzel ett tidsseriematerial över den privata konsumtionen i Sverige som för första gången hade grupperats med utgångspunkt från gängse efterfrågeteori, en grupperingsnorm som ej tillämpats systematiskt i nationalräkenskaperna. Detta nya material utgjorde underlag för prognoser för den totala privata konsumtionen och dess fördelning på varugrupper fram till 1965. Mot denna bakgrund blev det naturligt att institutet fick i uppdrag att för långtidsutredningarnas räkning utföra den del av arbetet som behandlar den privata konsumtionen, vilket även skall ske för den långtidsutredning som planeras att bli presenterad under 1970.

Som utgångspunkt för detta arbete tjänar fortfarande de serier Bentzel utarbetade, med de revideringar som sedan vidtagits i samband med långtidsutredningarna. Dessa revideringar har varit relativt grundliga och givit till resultat bland annat att man numera genom omgrupperingar, förbättrade beräkningsmetoder och nyinsättningar av varugrupper använder nio huvudgrupper och 92 undergrupper, medan Bentzel räknade med åtta huvudgrupper och 65 undergrupper. Dessa nio huvudgrupper är följande: livsmedel, drycker och tobak, bostad, beklädnad, hushållsutrustning, resor, rekreation, sjukvård och hygien samt en grupp bestående av övriga varor och tjänster.

Den allmänna principen bakom denna gruppering är att s. k. substituerbara och komplementära varor sammanförs i en grupp, vilket förenklar analysen eftersom gruppernas utveckling då uppvisar ett över tiden stabilt mönster. Det material institutet kommer att presentera för nästa långtidsutredning sträcker sig för huvudgruppernas del tillbaka till 1931, medan det för undergrupperna inte har varit möjligt att komma längre tillbaka än 1950. För såväl huvudgrupperna som undergrupperna kommer institutet att göra prognoser för perioden fram till 1975. Dessa prognoser utförs så att man försöker förklara den tidigare konsumtionsutvecklingen av en viss varugrupp med förändringar i befolkningens storlek, utvecklingen av

Diagram 10. Den privata konsumtionen 1931-1967 i fasta och löpande priser

hushållens för konsumtion tillgängliga inkomster och prisförskjutningar på olika produkter. När man på det sättet bildat sig en uppfattning om relationen mellan konsumtionen och förändringar i dessa variabler kan man, genom att göra antaganden om hur förklaringsvariablerna utvecklas fram till 1975, också göra en prognos om hur stor konsumtionen av en viss varugrupp kommer att vara vid den tidpunkten. Större flexibilitet erhålls om man gör olika antaganden om hur förklaringsvariablerna utvecklas och därvid får alternativa prognoser, vilkas rimlighet bedöms mot bakgrund av vad man kan förutsäga beträffande exempelvis industriproduktionens utveckling, förändringar i ekonomisk politik, invandring, marknadsförändringar etc. Detta kan sägas utgöra ett konsistenskrav på prognoserna: de bör vara förenliga med vad vi vet om utvecklingen inom andra områden av ekonomin.

Utredningsmän: Anders Klevmarken, Carl Johan Dahlman.

Tabell 7. Företagens produktionsplaner och faktiska produktion i 1959 och 1965 års långtidsutredningar

Produktionsvolymförändring i procent per år

Bransch	1959 års LU 1959-65			1965 års LU 1963-70		
	planer	utfall	över/underskattning ^a	planer	utfall	över/underskattning ^a
Gruvindustri	6,0	7,4	- 1,4	6,2	7,3	- 1,1
Järn- och metallverk	9,6	11,0	- 1,4	9,1	7,6	+ 1,5
Verkstadsindustri	6,0	9,5	- 3,5	8,1	7,3	+ 0,8
Järn- och metallmanufaktur	6,6	9,2	- 2,6			
Maskinindustri	6,2	10,7	- 4,5			
Elektroteknisk industri	4,6	9,3	- 4,7			
Transportmedelsindustri	5,8	7,7	- 1,9			
Varvsindustri	3,1	5,2	- 2,1	1,8	4,3	- 2,5
Jord- och stenindustri	5,4	8,5	- 3,1	7,2	5,9	+ 1,3
Träindustri	5,2	7,2	- 2,0	6,0	6,5	- 0,5
Massa-, pappers- och wallboardindustri	7,5	6,7	+ 0,8	7,5	6,0	+ 1,5
Pappersvaru- och grafisk industri	3,3	7,1	- 3,8	6,4	3,0	+ 3,4
Livsmedelsindustri	2,3	3,6	- 1,3	4,3	3,2	+ 1,1
Textilindustri	2,7	2,9	- 0,2	4,9	1,5	+ 3,4
Konfektionsindustri	2,8	4,9	- 2,1	4,6	- 0,4	+ 5,0
Sko- och läderindustri	2,6	1,6	+ 1,0	3,2	- 3,8	+ 7,0
Gummivaruindustri	7,6	8,0	- 0,4	8,7	8,2	+ 0,5
Kemisk industri	6,2	10,5	- 4,3	11,4	12,1	- 0,7
Hela industrin	5,3	7,9	- 2,6	7,3	6,5	+ 0,8

^a Negativa värden anger underskattning i planerna, positiva överskattning.

Anm.: 1968 och 1969 prel., 1970 prognos.

Källor: Statistiska centralbyrån, konjunkturinstitutet och IUI.

Uppföljning av långtidsutredningarnas industrienkäter

Inför 1970 års långtidsutredning har, som tidigare framgått på s. 45, en enkätundersökning genomförts rörande planerna för produktion, export, sysselsättning och investeringar. Liknande enkäter utsändes av institutet i samband med arbetet för 1959 och 1965 års långtidsutredningar. Hur den faktiska produktionen utfallit jämfört med företagens tidigare redovisade planer kan utläsas av tabell 7.

Planerna för 1960-talets första hälft underskattade systematiskt produktionstillväxten, medan den senare enkäten snarare uppvisar en överskattning. Sådana avvikelser utgör ett skäl till att den pågående uppföljningen av enkäterna startats. Undersökningen avser utgöra ett hjälpmedel vid bedömningen av 1969 års enkät.

Avsikten är att studera huruvida avvikelser från planerad produktion och export kan bero av egenskaper hos det enskilda företaget såsom storlek och beroende av utlandsmarknaden. Vidare kommer förhållandet mellan sysselsättning, investeringar och produktion i planerna samt utfallet att studeras. Traditionellt anses företagen underskatta sitt investeringsbehov.

Hittills erhållna resultat på branschnivå anger att stora skillnader mellan konjunkturen vid enkätstillfället och under planeringsperioden åtföljs av stora skillnader mellan planer och utfall. Detta gäller 1964 års enkät men ej 1960 års. Uppgifter från enskilda företag inom verkstadsindustrin tyder på att avsteg från planerna inte varierar nämnvärt med företagets storlek.

Utredningsman: Sune Davidsson.

Import av industrivaror från låglöneländer

U-ländernas andel av världsexporten av industrivaror har under den senaste 10-årsperioden ökat från 4 procent år 1958 till 4,8 procent år 1967. Samtidigt har dock dessa länders andel av råvaruhandeln kraftigt gått tillbaka — för livsmedel från 39 till 31 procent och för andra råvaror utom olja från 37 till 31 procent.

När det gäller industrivarorna har u-ländernas relativt gynnsamma exportutveckling i hög grad baserats på ett fåtal länders extremt snabba frammarsch på världsmarknaden. Sålunda intar Hong Kong en dominerande position och svarar t. ex. för över 70 procent av u-ländernas totala export av kläder till Europa. Av u-ländernas totala industrivaruexport kommer nära 25 procent från Hong Kong. Exkluderar man råvarubundna varor såsom plywood, jutevaror och vissa kemiska basprodukter — vilka av naturliga skäl inte produceras i Hong Kong — så blir Hong Kongs andel väsentligt högre. Särskilt framträdande blir Hong Kongs roll om man ser till dess marginella betydelse: av u-ländernas exportökning mellan 1956 och 1968 har Hong Kong svarat för cirka 40 procent.

Även Formosa, Sydkorea och Jugoslavien har snabbt ökat sin industri-

varuexport — låt vara från mycket låga utgångsvärden. Dessa fyra länders dominans i tillväxtförloppet medför att världsmarknadsandelen för övriga u-länder under det senaste decenniet varit sjunkande.

Det förhållandet att exportutvecklingen varierat så starkt i olika u-länder antyder att de största hindren för en snabbare expansion finns på utbudssidan och inte, som så ofta antas, beror på otillräcklig efterfrågan i i-länderna. Huvudorsaken till exempelvis Indiens stagnerande industrivaruexport, framförallt av textilvaror, är inte de restriktioner på textilimporten som i-länderna infört under 1960-talet, utan i stället på att Indien blivit utkonkurrerat av Hong Kong, Pakistan och andra u-länder. Så har t. ex. Indiens andel av Englands import från u-länderna sedan mitten av 1950-talet sjunkit från 50 procent till cirka 25 procent år 1966, medan Hong Kongs andelar ökat i motsvarande mån.

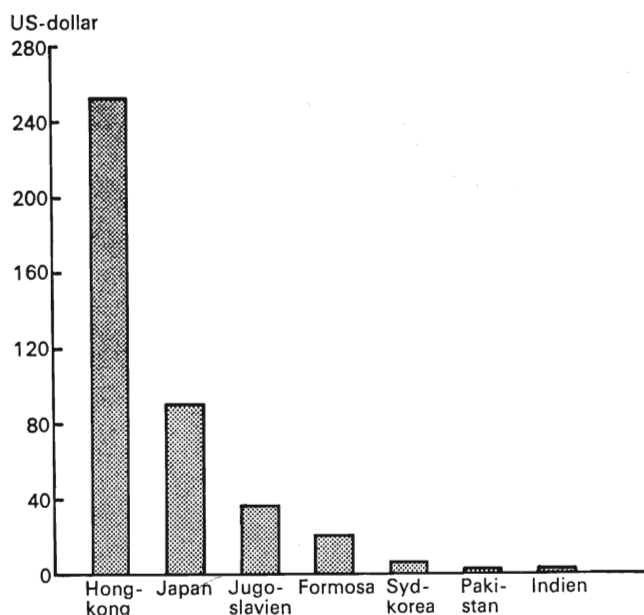
Man kan observera att lönedifferenserna mellan Hong Kong och Indien samtidigt har ökat och lönerna i Hong Kong torde i dagsläget vara ungefär tre gånger så höga som i Indien. Att löneskillnader av den storleksordningen inte tycks spela någon roll, beror givetvis på att de balanseras av skillnader i andra faktorpriser samt i produktivitet. Den första punkten är av stor betydelse: Hong Kongs konkurrenskraft på färdigvaruområdet sammanhänger i mycket hög grad med frånvaron av importtullar och de därmed låga priserna på insatsvaror (t. ex. syntetfibrer, plastråvaror, komponenter och maskiner). Vidare är produktiviteten ofta högre än i Europa, vilket främst får tillskrivas det höga kapacitetsutnyttjandet. Liksom i USA, men i motsats till Europa, kombineras här ofta en effektiv och kapitalkrävande maskinteknik med ett högt kapacitetsutnyttjande (3-4 skift), vilket med Hong Kongs faktorpriser leder till mycket låga produktionskostnader.

Omfattningen och utvecklingen av industrivaruexporten i olika u-länder är dock framförallt ett uttryck för olikheter i utvecklingsstrategi. De många större u-länder som i likhet med Indien i huvudsak baserar sin tillväxt på imports substitution kan komma att finna sina exportmöjligheter starkt beskurna.

Indiens industrivaruexport uppgår — som framgår av diagram 11 — till två US-dollar per invånare, varav nära hälften är jutevaror på vilka man åtnjuter ett partiellt råvarumonopol. Ingen kan gärna betvivla Indiens möjligheter att öka sin industrivaruexport, men detta förutsätter sannolikt en annan ekonomisk politik än den nuvarande.

Utredningsman: Åke Sundström.

Diagram 11. Industrivaruexport per invånare 1966

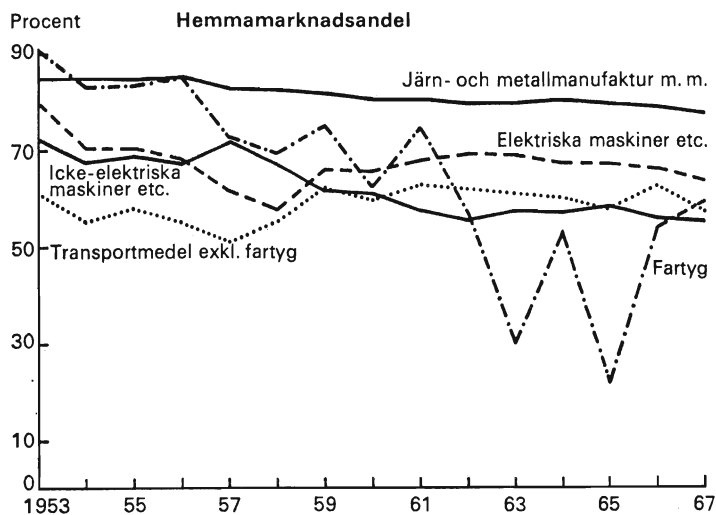
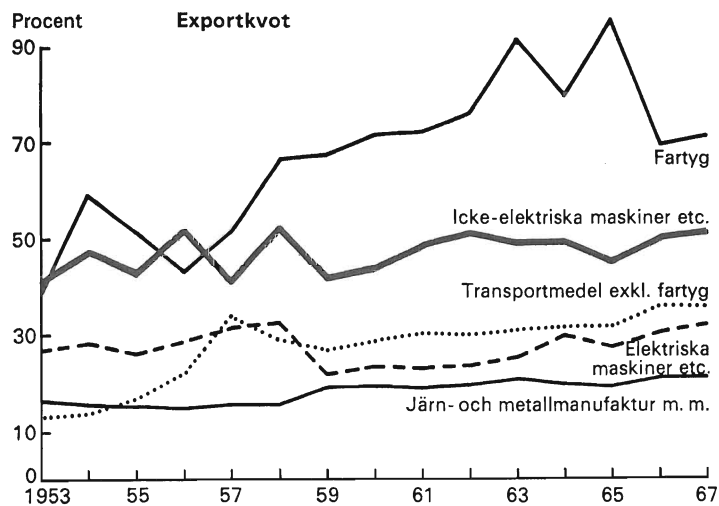

Den svenska verkstadsexportens struktur och tillväxt under efterkrigstiden

Exporten och importen av verkstadsprodukter har vuxit förhållandevis likartat under efterkrigstiden. Under perioden 1953–1967 ökade importen årligen med cirka 12 procent och exporten med cirka 11 procent. Den något starkare importtillväxten bidrog till att verkstadsindustrins hemmamarknadsandel, dvs. verkstadsindustrins andel av konsumtionen av verkstadsprodukter i Sverige, sjönk från 76 procent år 1953 till 63 procent år 1967. Samtidigt steg emellertid exportkvoten, dvs. exportens andel av produktionen avsevärt. Det sistnämnda tyder på en fortgående specialisering inom verkstadsindustrin. En sådan specialisering är under en period med liberalisering av världshandeln naturlig för en bransch med heterogen produktionsteknik och starkt differentierade produkter.

I diagram 12 har verkstadsindustrin delats upp i fem delgrupper. Inte heller på denna aggregationsnivå ändras emellertid bilden i nämnvärd utsträckning. Tendenser till stigande exportkvoter finns för samtliga delgrupper. Detta har särskilt varit fallet för fartygsexporten och exporten av andra transportmedel. För övriga varugrupper tycks tendensen till stigande exportkvot främst vara koncentrerad till perioden efter EFTA:s

Diagram 12. Exportkvoter och hemmamarknadsandelar för verkstadsindustrins huvudgrupper 1953-1967

tillkomst, under vilken tid andelen av produktionen destinerad till EFTA påtagligt stigit för samtliga fem grupper.

Hemmamarknadsandelarna tycks i regel ha visat en sjunkande tendens med undantag för gruppen transportmedel (exklusive fartyg), vars marknadsandel varit relativt stabil. Skeppsvarven har å andra sidan förlorat en betydande del av den inhemska marknaden, och detta har i icke obe-

tydlig utsträckning även varit fallet för elektroteknisk industri och maskinindustri.

Utredningsman: Lennart Ohlsson.

Verkstadsföretagens storlek och tillväxt

Tidigare undersökningar av företagens storlek har i huvudsak sysslat med frågan om sambandet mellan företagens storleksfördelning och olika konkurrensformer. Under senare år har intresset mer inriktats på de dynamiska faktorer som bestämmer storleksfördelningen, i första hand då företagens tillväxt och de faktorer som i sin tur är bestämmande för denna. Man har i dessa studier bland annat konstaterat att tillväxten är i stort oberoende av företagsstorleken, vilket inte synes överensstämma med den av somliga framförda hypotesen om att stora företag på grund av skalekonomiska fördelar borde tillväxa snabbare än små företag. Förklaringen måste i stället sökas bland de faktorer som primärt påverkar tillväxten, såsom räntabiliteten, andelen av vinsten som utdelas och andelen extern finansiering. Av dessa faktorer torde räntabiliteten vara den viktigaste såtillvida att den inte bara bestämmer företagets möjligheter att tillväxa med internt genererade vinstmedel, utan också inverkar på dess möjligheter att utifrån erhålla nytt kapital. Ju högre räntabilitet ett företag uppvisar desto mindre riskfyllt och mer lönsamt uppfattas det som investeringsprojekt av dem som är villiga att satsa kapital.

Denna utredning avser i första hand att analysera de faktorer som bestämmer företagets och speciellt då verkstadsföretagets interna tillväxt, dvs. räntabiliteten, utdelningsprocenten och självfinansieringsgraden. Vidare studeras hur dessa variabler i sin tur beror av företagsstorleken och av olika variabler som beskriver företagets struktur, tekniskt, ekonomiskt och finansiellt dynamiska faktorer, såsom den hastighet med vilken nya produkter introduceras, nya anläggningar etableras etc. I utredningen studeras också storlekens inverkan på dessa strukturvariabler.

Vidare är det meningen att en deskriptiv redogörelse skall ges över den svenska verkstadsindustrins utveckling och försök kommer att göras att anknyta denna till ovannämnda analys. Jämförelser kommer även att göras med utvecklingen i andra högindustrialiserade länder som USA, England och Västtyskland.

Utredningsman: Göran Eriksson.

Den kemiska industrin

En internationell jämförelse visar att den kemiska industrin utgör en mindre andel av industrin i Sverige än i andra industriländer. Enligt OECD-statistiken är andelen sålunda drygt 6 procent i Sverige, medan den är drygt 11 procent i USA och i genomsnitt drygt 9 procent i åtta västeuropeiska länder. Den relativa tillväxten i branschen är i Sverige något större än i länder som USA, Västtyskland och Storbritannien, vilka redan har en väl utbyggd kemisk industri, men den är lägre än i t. ex. Nederländerna, Spanien och Japan.

Den kemiska industrin är mycket heterogen och omfattar en rad tillverkningar. Dess omfattning beror i viss mån på vilken definition av branschen man använder, men dit brukar bland annat räknas så artskilda anläggningar som sådana för framställning av basplaster, gödningsämnen, färger, kosmetika och tändstickor. Några av dessa delbranscher är synnerligen expansiva, t. ex. basplasttillverkning, medan andra, som tändsticks- och fettämnesindustri, hör till de stagnerande delarna av den svenska industrin. Gemensamt för alla delbranscherna är att kapitalintensiteten ökat kraftigt under 1950- och 1960-talen. Antalet sysselsatta i branschen har således endast ökat med ett par procent per år, och inom några delbranscher har det minskat samtidigt som produktionen ökat.

Detta är en del av bakgrunden till den undersökning av den kemiska industrin i Sverige som pågår inom institutet. Studien syftar till att efter en kartläggning av bestämningsfaktorer till den hittillsvarande utvecklingen bedöma de framtida utvecklingsmöjligheterna för branschen i vårt land.

Sedd i historiskt perspektiv förklaras den svenska kemiska industrins begränsade storlek främst av att vi saknar egna tillgångar av kemiska råvaror såsom olja, kol och salt. Olägenheterna härav har emellertid numera reducerats väsentligt. Kolet är sålunda nu utträngt som kemisk råvara av oljan, och transportkostnaderna för olja har genom den tekniska utvecklingen reducerats så att de inte längre har avgörande betydelse för vår konkurrensförmåga med andra europeiska länder. Å andra sidan har även de elkraftintensiva tillverkningar som bedrivits i Sverige fått vika för petrokemiska processer. Detsamma gäller i viss utsträckning sulfitspritbaserad organisk produktion.

Kapitalintensiteten är särskilt hög inom den tyngre kemiska industrin, och endast en obetydlig personalstyrka erfordras där för anläggningarnas

Tabell 8. *Hemmamarknadsandel och exportkvot för svensk kemisk industri 1959, 1963 och 1967*

Varugrupp	Hemmamarknadsandel, % ^a			Exportkvot, % ^b					
				totalt			därav EFTA		
	1959	1963	1967	1959	1963	1967	1959	1963	1967
Produkter av kemisk industri	63,9	63,6	62,8	17,0	18,8	20,4	7,1	9,4	12,0
Därav:									
Organiska kemiska föreningar	48,9	42,3	42,9	33,7	39,6	41,2	11,7	16,2	20,1
Grundämnen och oorganiska föreningar	50,7	57,7	60,6	24,4	17,7	17,9	10,2	10,1	10,6
Färger och färgämnen	74,4	74,1	72,1	5,2	5,8	8,6	2,0	3,5	6,2
Läkemedel	66,0	58,4	57,4	12,7	22,5	23,2	6,8	11,3	14,2
Tvättmedel, kosmetika m. m.	84,8	84,1	72,8	3,1	5,5	11,2	2,2	3,3	8,1
Plaster, obearbetade och halvfabrikat	53,5	50,8	53,5	32,2	36,5	31,4	10,2 ^c	20,5	21,3
Diverse kemiska produkter	70,8	72,6	73,5	17,0	18,0	17,5			

^a Med hemmamarknadsandel avses den svenska kemiska industrins andel av konsumtionen av kemiska produkter i Sverige.

^b Med exportkvot avses exportens andel av produktionen av kemiska produkter i Sverige

^c Siffran inkluderar även sprängämnen.

drift. Den tekniska utvecklingen har också medfört att den optimala anläggningsstorleken ökat mycket snabbt. Kostnadsstrukturen karakteriseras därför av en låg andel rörliga kostnader. Finansieringsmöjligheterna och marknadssituationen har som en följd härav blivit av stor betydelse för den svenska tyngre kemiska industrins utveckling.

Siffror över Sveriges utrikeshandel med kemiska produkter utvisar ett stort importöverskott. Under 1960-talet har den svenska industrins hemmamarknadsandel minskat samtidigt som exportkvoten ökat. Detta kunde eventuellt tolkas så att svensk kemisk industri lyckas hävda sig tämligen väl internationellt och så att den sjunkande hemmamarknadsandelen snarast förklaras av specialisering och »arbetsfördelning» mellan företag i Sverige och utlandet. Emellertid har exportkvotens ökning åstadkommit helt genom att övriga Norden »erövrats» som hemmamarknad, och exportandelen till länder utanför EFTA har i stället minskat. Tabell 8 utvisar marknadsförhållandena för kemiska produkter.

De större företagen inom svensk kemisk industri är relativt små. Detta omdöme gäller såväl vid en internationell jämförelse som vid jämförelse med svenska företag inom övriga industribranscher. För några av de största kemiföretagen gäller vidare att de har huvuddelen av sin verksamhet förlagd till andra branscher. Inom den tyngre kemiska industrin är tillverkningen av flertalet produkter koncentrerad till ett mindre antal anlägg-

ningar tillhörande ett fåtal företag. Möjligheterna att genom samgåenden eller samarbete mellan företag förbättra industrins konkurrensförmåga synes därför vara begränsade.

Utredningsman: Olle Renck.

Räntabilitet, investeringsefterfrågan och tillväxt

Denna studie utgör en direkt fortsättning på den undersökning rörande »Kreditmarknaden och industrins investeringar» som publicerades år 1967. Avsikten med den första undersökningen var att studera de kortsiktiga variationerna i investeringarna, samt konjunkturpolitikens — med tonvikt på penningpolitikens — effekter under efterkrigstiden. I den pågående studien är det främst faktorerna bakom de olika tillväxttrenderna inom skilda industribranscher som kommer att uppmärksammas.

En analys av detta problem kan komma att spänna över ett relativt stort område. Bland annat måste de olika industribranschernas produktionsstruktur studeras samt betydelsen av de finansiella resursernas kanalisering mellan företagen och mellan olika ekonomiska sektorer.

Det framstår som ganska självklart att företagens förväntningar om framtiden måste komma in i en studie som denna. Avsikten är att utgå från hypotesen att företagens förväntningar om den framtida vinstutvecklingen, bland annat grundade på historisk erfarenhet, spelar en fundamental roll för deras beslut att investera och expandera. Av denna anledning skall omfattande räntabilitetsberäkningar utföras för de olika industribranscherna.

Det har av flera skäl befunnits lämpligt att genomföra denna undersökning som en serie delprojekt. Den första delstudien gäller den intervjuserie över stora industriföretags planeringsmetoder, som redovisas under en särskild rubrik i det följande. De räntabilitetsberäkningar för den svenska varvsindustrin, som ingår som bilaga i skriften »Varvsindustrins problem — efterfrågan, konkurrens, framtidsutsikter», utgör en annan delstudie av detta projekt. Nästa delprojekt utgör en modellbeskrivning och en empirisk analys av sambanden mellan lönesättningen på arbetsmarknaden och företagens vinstresultat. Ett därpå följande steg innefattar en presentation och analys av de räntabilitetsberäkningar, som håller på att utföras för de olika industribranscherna.

Utredningsman: Gunnar Eliasson.

Företagsplanering

Denna undersökning ingår som en del i den större studie rörande »Räntabilitet, investeringsefterfrågan och tillväxt» som pågår inom institutet. Studien bygger på intervjuer och gäller ett urval amerikanska och svenska företag. Den amerikanska delen av intervjuerien har redan slutförts och den svenska pågår. Tanken är att totalt 35-40 företag skall intervjuas, varvid mer än hälften är amerikanska företag.

En undersökning av detta slag kan knappast syfta till representativitet i den bemärkelsen att resultaten skall ge en bild av hur planering i allmänhet går till och vilka metoder som allmänt förekommer hos exempelvis amerikanska företag. Urvalet av företaget har medvetet gjorts mycket skevt och syftet har framförallt varit att få ett visst grepp om hur *avancerade planeringsproblem lösts*. Av denna anledning innehåller urvalet av såväl amerikanska som svenska företag en dominerande andel stora och framförallt relativt framgångsrika företag. En allmän uppfattning är att planeringsmetoderna är mer avancerade i amerikanska än i svenska företag av motsvarande storlek etc. Huruvida denna tes står sig blir en fråga som skall tas upp när samtliga svenska intervjuer avslutats.

Några preliminära resultat kan här nämnas. Det visade sig vid de amerikanska intervjuerna, kanske något oväntat, att syftet att passivt *prognosticera* den framtida utvecklingen för företaget inte alls intog en framträdande plats i företagets långsiktsplanering. Det var framförallt i kortsiktsplaneringen (budgetarbetet) som prognosmotivet och kontrollmotivet hade den största betydelsen. I långsiktsplaneringen visade det sig att planerarna ägnade en betydligt större uppmärksamhet åt att precisera vilka former policystyrningen av företagets hela framtida verksamhet skulle anta. Detta kunde ske på flera olika sätt och policystyrningens betydelse framgick relativt klart av den utsträckning i vilken huvudkontorets direktion (»beslutsfattarna») aktivt deltog i planeringsarbetet. En viktig komponent i långsiktsplaneringen var sättandet av mål för olika avdelningar och produktlinjer. Det ankom sedan på olika befattningshavare i företagshierarkin att ange lösningar på hur dessa mål skulle nås. Ibland arbetades dessa lösningar in i den formella planen helt eller delvis, ibland inte alls. Det bör poängteras att mål av den innebörden att varje avdelning skulle begränsa sig till de (i någon tidsdimension) mest räntabla marknaderna och produkterna endast var en komponent i en ofta mycket komplicerad blandning av mål för företagets handlande. En till synes vanlig restriktion på planerar-

nas valfrihet var att den framtida verksamheten skulle falla inom ramen för tidigare, traditionella produktområden och produktionstekniker. Det fanns emellertid några företag, som avvek från detta mönster och som ej såg några begränsningar på sina verksamhetsfält. Ett typiskt drag hos dessa var en mycket decentraliserad organisation i allt utom den finansiella kontrollen och den långsiktiga planeringen.

Ett annat syfte var att använda såväl kort- som långsiktplanen som ett mått på hur väl olika avdelningar hävdade sig inbördes. Detta syfte kom ofta i strid med planens användningar för andra ändamål i så måtto att den ursprungligen fastställda och godkända planen »låstes» för åtminstone budgetåret ut. Nödvändiga revisioner för andra ändamål (kontroll etc.) blev därför i sådana fall ofta partiella.

Utredningsman: Gunnar Eliasson.

Stagnationsindustrierna

Under senare tid har ett allt större intresse kommit att ägnas åt stagnerande företag och industrigrenar. Ett av skälen härtill är att det ökade antalet företagsnedläggelser skapat betydande arbetsmarknadsproblem. I samarbete med Företagsekonomiska institutionen vid Uppsala Universitet företar institutet en undersökning av de s. k. stagnationsindustrierna — dvs. de företag eller grupper av företag som uppvisar en relativt sett sämre produktionsutveckling än andra företag eller företagsgrupper.

Produktionsstagnationen orsakas ofta av sådana faktorer som de enskilda företagen i mindre utsträckning direkt kan påverka. Som exempel härpå kan nämnas en allmänt sjunkande efterfrågan.

De långsamt växande eller tillbakagående branscherna och företagens specifika utvecklingar antas påverkas inte bara av de ursprungliga och ofta långsiktigt verkande stagnationsorsakerna utan även av den påverkan som utövas av miljöförändringar. Exempel på sådana förändringar i miljön skulle vara en minskad tillgång på utbildad arbetskraft liksom även en eventuellt minskad tillgång på finansieringskapital, vilka uppstår på grund av förväntningar om fortsatt stagnation. Förhållandena blir de motsatta för företag stadda i expansion. Förekomsten av eventuella självgenererande processer är allvarlig såtillvida att företag och branscher som hamnar i denna situation erhåller under processens gång allt mindre förutsättningar att bryta den nedåtgående trenden.

Undersökningen avser att på branschnivå isolera några väsentliga miljö-

faktorer och studera deras förändring i samband med stagnationsprocesser. Detta kan ge underlag för en mer genomträngande analys av strukturförändringarna i olika stillastående branscher. Enskilda företags beteende i samband med produktionsstagnationen kommer senare att studeras i form av s. k. »case-studies».

Utredningsman: Leif Aronsson.

Verkningarna av handelshinder

Expansionen av den svenska utrikeshandeln under efterkrigstiden, liksom av världshandeln i dess helhet, kan sättas i samband med de betydande förändringar i olika slag av hinder för internationell handel som ägt rum under perioden. Handelshinder kan uppfattas i en vid bemärkelse, inkluderande tullar, kvoteringar och andra icke-tariffiära restriktioner samt även transportkostnader. Avsikten med denna studie är att undersöka verkningarna av förändringar av vissa handelshinder på storleken av svensk export och import, på dess fördelning på varor och länder samt på den inhemska produktionsstrukturen. Det planerade arbetet består av tre moment: en kartläggning av nuvarande handelshinder och av deras förändringar, ett försök att beräkna verkningarna på handel och produktion av inträffade förändringar, samt slutligen en diskussion av effekterna av tänkbara framtida förändringar.

Studien är ännu endast i inledningsstadiet. Hittills har utförts vissa beräkningar för den svenska importen avseende effekterna av tullsänkningarna inom EFTA. I tabell 9 visas tullskyddet på förädlingsvärdet, den s. k. effektiva tullsatsen, för produktionen av vissa varor i Sverige år 1959. Siffrorna i tabellen ger ett mått på de fördelar gentemot producenter i Sverige och övriga länder utanför EFTA som producenterna inom EFTA genom tullavvecklingen erhållit vid försäljning på den svenska marknaden. Det visar sig att tullskyddet för förädlingsvärdet genomgående är betydligt större än tullsatsen på den färdiga varan beroende på lägre tullar för råvaror och halvfabrikat än för färdigvaror. Tullskyddet är också mycket ojämnt fördelat mellan varorna.

Utredningsman: Lars Lundberg.

Mål och medel inom transportpolitiken

Vid tiden för den stora depressionen under 1930-talet hade järnvägarnas monopolställning kommit i gungning genom landsvägstrafikens framväxt.

Tabell 9. *Effektiva och nominella tullsatser för vissa bearbetade varor i Sverige 1959*

Vara	Effektiv tull	Nominell tull
Kemiska grundämnen och kemiska föreningar	5,1	3,4
Medicinska och farmaceutiska produkter	- 0,6	1,3
Plaster	27,8	10,9
Gummivaror	22,8	11,4
Tidningspapper	- 1,8	0,0
Vävnader av bomull	40,0	13,1
Vävnader av fårull	61,4	16,8
Vävnader av syntetiska fibrer	35,6	15,9
Glas, glasvaror	21,5	12,9
Tackjärn, ferrolegeringar m. m.	2,1	0,6
Universalgjörn och -stål, plåt av universalgjörn och -stål	9,2	5,1
Hand- och maskinverktyg, knivar etc.	13,4	8,3
Förbränningsmotorer m. m.	5,3	8,5
Kontorsmaskiner	8,1	7,4
Metallbearbetningsmaskiner	8,2	7,5
Pumpar och centrifuger	13,1	10,0
Elektriska generatorer, motorer m. m.	14,1	10,5
Apparater för telegraf, telefon, radio, TV etc.	23,2	14,8
Elektriska hushållsapparater	13,5	9,9
Personbilar	38,4	14,5
Fartyg och båtar	- 9,0	0,0
Kläder, andra än trikå	19,7	14,8
Kläder, av trikå	24,6	17,4
Skor	30,2	13,9

1930-talets lågkonjunktur resulterade i en transportpolitik som syftade till att på viktiga delar av vägtrafiken lägga samma slag av regleringar som redan gällde för järnvägarna. Syftet var bland annat att få till stånd vad som kallades »konkurrens på lika villkor» och en »samhällsekoniskt riktig fördelning» av transporterna mellan järnväg och landsväg. Dessutom inriktades transportpolitiken på att begränsa konkurrensen inom landsvägstrafiken. År 1933 fick Storbritannien en ny Road and Rail Traffic Act; i USA kom år 1935 en ny Motor Traffic Act och i Sverige fick vi — något senare — 1940 års förordning angående yrkesmässig trafik. Dessa och andra länders regleringssystem skilde sig åt i detaljer, men den bakomliggande regleringsfilosofin var tämligen likartad.

De från 1930-talet emanerande regleringarna av transportmarknaderna har i sina huvuddrag levt kvar ända in i våra dagar. Vissa anpassningar till de förändrade tekniska och ekonomiska förhållandena har naturligtvis gjorts i olika länder, men transportpolitikens restriktiva karaktär har i huvudsak kvarstått. Under senare tid — främst till följd av den alltmer prekära ekonomiska situationen för järnvägarna i många länder — kan man t. o. m. spåra tendenser till ökade restriktioner på transportområdet.

Ett exempel på detta är Leberplanen i Västtyskland, som lades fram 1967. Även 1968 års Transport Act i Storbritannien hade vissa inslag av ökad styrning från samhällets sida; å andra sidan innehöll denna lag också bestämmelser som innebar färre restriktioner än tidigare.

Mot den bakgrund som här skisserats framstår 1963 års svenska riksdagsbeslut om en ny transportpolitik som tämligen unikt internationellt sett. Till huvuddragen i den nya transportpolitiken hörde att järnvägarna skulle få ökad kommersiell frihet och avlastas sina 1800-talsförpliktelser. Vidare skulle för lastbilstrafikens del nyetableringskontrollen och det detaljerade tillståndssystemet avskaffas. Inte minst viktigt var att glesbygdernas trafikförsörjning direkt skulle kunna stödjas via medel över statsbudgeten.

Den nya transportpolitiken skulle införas successivt i tre etapper varav de två första redan genomförts. Den tredje etappen har däremot skjutits på framtiden och vi har i stället fått en livlig transportpolitisk debatt som gällt t. ex. SJ:s ekonomiska mål, glesbygdernas trafikförsörjning, trafiksäkerheten, storstädernas trängsel- och miljöproblem samt de kollektiva färdmedlens roll inom närtrafiken.

I en nyligen inom institutet påbörjad utredning om mål och medel inom transportpolitiken kommer bland annat verkningarna hittills av 1963 års riksdagsbeslut att analyseras. I denna »effekt-studie» blir det anledning att belysa sådant som prisutvecklingen på transporter, strukturella förändringar inom åkerinäringen och järnvägarnas ställning på olika transportmarknader. Avsikten är också att i denna undersökning diskutera och klarlägga kostnadsfunktioner för olika slag av transporter och transportmedel samt att analysera utbuds- och efterfrågesituationen på olika transportmarknader. Därvid kommer diskussionen att gälla å ena sidan ett system utan regleringar och å andra sidan förhållandena under det regleringssystem som förekommit i de flesta länder under efterkrigstiden. Därmed bör vissa slutsatser kunna dras om vilka kortsiktiga och långsiktiga verkningar som den traditionella transportpolitiken haft dels på själva transportsektorn, dels på samhällsekonomin i övrigt.

Utredningsman: Lars Kritz.

Svensk distributionsutveckling

Ett utmärkande drag för detaljhandeln i Sverige är att den är koncentrerad till stora befolkningscentra. I denna undersökning studeras detalj-

handelsutvecklingen för de största av dessa befolkningscentra. I undersökningen kallas dessa befolkningscentra för *detaljhandelsmarknader*, och en av de många frågor som behandlas är i vilken utsträckning detaljhandelsmarknaderna skiljer sig från varandra med avseende på effektivitet.

Effektivitetsmätningar på detta område innebär en rad problem, som bland annat följer av att en detaljhandelsmarknad inte är någon ekonomisk beslutsenhet, utan kan ses som ett resultat av enskilda konsumenters och detaljhandlares agerande. Om effektivitet mäts som faktorkostnader för en given omsättning och om det kan antas att efterfrågeförhållanden och produktionsfunktioner är lika på de studerade marknaderna, samt att faktor- och produktpriser inte heller varierar systematiskt mellan marknaderna i samma period, så måste skillnader i effektivitet bero på att produktiviteten varierar mellan marknaderna. Dvs. högre faktorkostnader skulle då helt förklaras av lägre produktivitet för produktionsfaktorerna. På kort sikt är sådana effektivitetsvariationer möjliga utan att bestämda slutsatser därför kan dras om konkurrensformen på marknaderna. En orsak kan vara att företagens långsiktiga behov av kapacitetsökning bidrar till att företagen bibehåller en varierande grad av överkapacitet. Detta problem, som bland annat gör det nödvändigt att behandla variationer i kapacitetsutnyttjande mellan marknader, är av dynamisk karaktär och kan följaktligen inte analyseras på grundval av observationer som hänför sig till ett enda år.

Effektivitetsskillnaderna kan belysas om man för ett givet år jämför faktorkostnaderna för en omsättning på 100 000 kronor för respektive »bästa» och »sämsta» marknad i kostnadshänseende, sedd i relation till genomsnittsmarknaden. Med faktorkostnad per år beräknad till i genomsnitt 17 000 kronor per arbetsenhet och 175 kronor per kapitalenhet (m² butiksytta) erhåller man att kostnaderna på den »bästa» marknaden (år 1963) utgör 79 procent av kostnaderna på genomsnittsmarknaden. Den »sämsta» marknaden uppvisar kostnader på 110 procent jämfört med genomsnittsmarknaden. Skillnaden mellan genomsnittsmarknadens kostnader och den »sämsta» marknadens kostnader förklaras i det föreliggande fallet helt av skillnader i kapitalkostnader. Denna skillnad kan emellertid, som tidigare framhållits, förklaras om observationerna inordnats i ett långsiktigt perspektiv.

Utredningsman: John Skår.

Industritjänstemännens lönestruktur och lönebildning

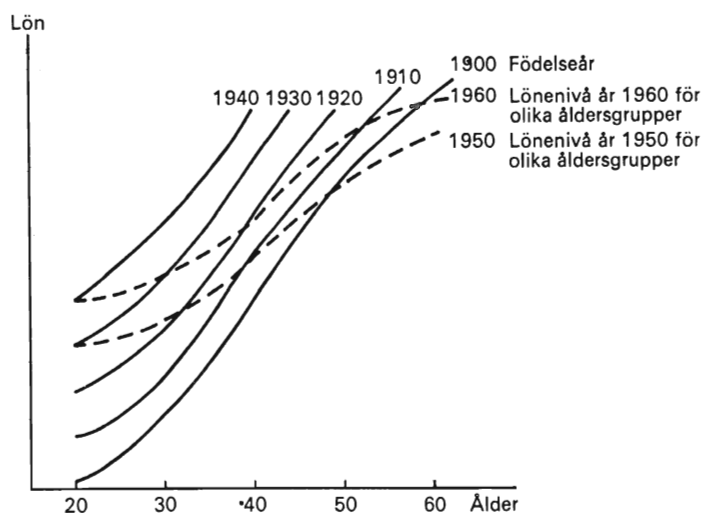
Denna undersökning kommer att på olika sätt belysa hur lönerelationerna inom den grupp av industritjänstemän, som har en akademisk eller gymnasial utbildning ser ut samt hur dessa lönerelationer förändrats och orsakerna därtill. Det senare problemet är speciellt intressant mot bakgrunden av den stora strömmen av nyexaminerade från olika läroanstalter i Sverige under senare år.

Undersökningen inleds med en statistisk beskrivning av utbildningsammansättningen i olika yrken, branscher m. m. Arbetskraftens rörlighet och förändringarna i utbildningsammansättning studeras också.

Lönestrukturen analyseras med metoder av variansanalystyp. För faktorerna ålder, utbildning, yrke, industrigren och dyrt utskattas huvud- och samspelseffekter. Uppskattningen görs för åren 1957–1968. Den jämförelse som görs är av »ceteris paribus typ», dvs. de tjänstemän, vars genomsnittslöner vi jämför, anses t. ex. med undantag för yrket ha samma egenskaper med avseende på de andra faktorerna. Således kan nämnas att i fråga om yrke finns det ett utrymme för genomsnittliga löneskillnader på upp till 200 procent. På liknande sätt kan man säga att i fråga om ålder finns ett utrymme för genomsnittliga löneskillnader på 35–50 procent, för utbildning 15–20 procent, för industrigren cirka 10 procent och för dyrt cirka 5 procent. Det bör betonas att resultaten gäller genomsnittliga löneskillnader, de individuella skillnaderna är naturligtvis mycket större. Samspelseffekterna är ungefär av samma storlek som industrigrenseffekterna. Samspelet mellan ålder och yrkesnivå ger de största effekterna. (Preliminära resultat har presenterats i en forskningsrapport med titeln »Lönestrukturen bland industrins tjänstemän 1957–1964» utgiven av Statistiska institutionen, Stockholms Universitet, 1968.)

För att närmare studera hur lönerelationerna förändras och för att även kunna mäta lönedifferenser mellan olika utbildad arbetskraft i livslöner, används ytterligare en modell. Den bygger på den enkla iakttagelsen att en individs lön kan erhållas som summan av hans begynnelselön och hans successiva löneökningar. Genom att studera orsakerna bakom de årliga förändringarna i begynnelselöner och de successiva löneökningarna och formalisera detta på lämpligt sätt kan man, med den modell som då erhålls, dels studera hur löneåldersprofilerna i ett tvärsnitt (de streckade kurvorna i diagram 13) förskjuts och ändrar krökning, dels studera den

Diagram 13. Kohortvis löneutveckling som anger genomsnittliga lön-åldersprofiler (en principskiss)

genomsnittliga löneutvecklingen för en kohort (de heldragna kurvorna i diagrammet) och uppskatta motsvarande livslön. Med modellens hjälp kan man även studera t. ex. hur förändringar i efterfrågan på och utbud av olika typer av arbetskraft slår på löneförändringarna och sedan fortplantas i lönenivåerna över livscykeln.

Undersökningen bedrivs med stöd från statistiska centralbyrån och Statistiska institutionen vid Stockholms Universitet.

Utredningsman: Anders Klevmarken.

Löneglidningsproblemet

I syfte att undersöka orsakerna bakom löneglidningen har en arbetsgrupp inom Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF) genomfört en materialinsamling över arbetare i företag anslutna till ett av föreningens förbund. Undersökningen, som avser andra kvartalet för åren 1965–1968, har uppbyggts så att man betraktat löneglidningen som en funktion av ett antal löneglidningsfaktorer. Dessa faktorer har sedan lagts till grund för en systematisk uppdelning av grundmaterialet. Jämförande analyser av löneutvecklingen har därvid kunnat göras för olika grupper av arbetare och företag liksom också beräkningar avseende vissa löneglidningskomponenters kvantitativa andel i den konstaterade löneglidningen.

Det på så sätt insamlade materialet har emellertid en sådan karaktär

att det skulle kunna ge underlag för en ytterligare behandling av löne-
glidningens problem. Med vissa kompletteringar skulle man t. ex. kunna
utnyttja materialet för ekonometriska studier. Institutet har därför över-
tagit och nyligen påbörjat den fortsatta bearbetningen och analysen av
materialet.

Utredningsman: Yngve Åberg.

Verkningar av hyreskontrollens avskaffande

Studien avser att analysera verkningar av alternativa metoder att avveckla
nuvarande system med hyreskontroll. Det blir därvid nödvändigt att även
studera hur hyresregleringen, fastställandet av bostadsstyrelsens maximi-
hyror i statligt belånade hus samt hyressättningen i allmännyttiga och
kooperativa bostadsföretag faktiskt fungerat.

Undersökningen omfattar bland annat verkningarna av en avveckling
av hyreskontrollen på hyresnivå, hyresstruktur, inkomststruktur, bostads-
beståndets fördelning på hushåll och villkoren för nyproduktion. Avsikten
är att även beakta de stora regionala skillnader i hyresutvecklingen som
kan väntas vid en avveckling.

Utredningsman: Assar Lindbeck.

Företagsetableringen under efterkrigstiden

Den nyligen påbörjade studien av företagsetableringen under efterkrigs-
tiden i Sverige kan delvis ses som en fortsättning av professor Erik Dah-
méns arbete »Svensk industriell företagarverksamhet», vilket tidigare pub-
licerats av institutet. Den nu påbörjade utredningen skiljer sig från Dah-
méns bland annat därigenom att större vikt läggs vid en kvantitativ orsaks-
analys.

Undersökningen syftar främst till en historisk och statistisk kartlägg-
ning av antalet nytillkomna företag och anläggningar under efterkrigs-
tiden samt deras fördelning på olika industrier, regioner och år. Dess-
utom studeras de nya företagens storlek, räntabilitet och tillväxt samt ka-
raktär i vissa övriga avseenden. Genom analys av variationerna i etable-
ringsfrekvens mellan olika industribranscher under en given tidsperiod
(tvärsnittsanalys) samt variationerna i etableringsfrekvens över tiden inom
enskilda branscher (tidsserieanalys) görs försök att kvantitativt uppskatta
sambanden mellan företagsetableringen och olika variabler såsom vinst-

utsikter, nödvändigt startkapital m. m. Betydelsen av nya varor och metodinnovationer för företagsetablering blir föremål för särskilt studium.

Den statistiska beskrivningen av etableringsverksamhetens omfattning kräver en omfattande bearbetning och komplettering (genom enkäter eller direkta kontakter med företagen) av tillgängliga företagsregister, kalendrar m. fl. källor.

Utredningsman: Gunnar Du Rietz.

Reklamkostnadsundersökningen

Institutet har av den statliga reklamutredningen ombetts att i samarbete med statistiska centralbyrån genomföra en undersökning av reklamkostnaderna i Sverige för åren 1965–1967. Syftet med undersökningen har i första hand varit att uppskatta de totala reklamkostnaderna, uppdelade på olika branscher och näringsgrenar samt att fastställa hur stor del av reklamen som avser varor och tjänster inom den privata konsumtionen.

Undersökningen, som genomfördes under tiden oktober 1968 till september 1969, gjordes i form av en postenkätundersökning, omfattande ett slumpmässigt urval på cirka 2 600 företag. Svarefrekvensen var något över 95 procent.

De preliminära sammanställningar som gjorts visar att reklamkostnaderna 1967 uppgick till cirka 1,4 miljarder kronor (se tabell 10 nedan). Motsvarande uppgift för 1965 och 1966 är knappt 1,2 respektive 1,3 miljarder kronor i löpande priser. Det innebär en ökningstakt på 11 procent mellan 1965 och 1966 respektive 8 procent mellan 1966 och 1967.

Tabell 10. *Kostnader för reklam i relation till försäljning 1967 (eller motsvarande)*

	Försäljning (eller motsvarande) mkr	Kostnader för reklam	
		miljoner kronor	% av försäljningen
Industri	61 809	692	1,07
Partihandel °	52 295	342	0,65
Detaljhandel °	30 353	284	0,93
Försäkringsbolag	3 129	18	0,57
Affärsbanker	—	24	—
Sparbanker	—	19	—

° Exklusive erhållna reklambidrag

I undersökningen har ej de allra minsta företagen inom ovanstående näringsgrenar medtagits. Övriga näringsgrenar, såsom jordbruk, byggnadsindustri, de flesta tjänsteproducerande företag m. fl. ingår inte alls. De utelämnade grupperna av företag svarar förmodligen för endast något över 10 procent av de totala reklamkostnaderna.

Tidigare uppskattningar av reklamkostnadernas storlek visar betydligt högre siffror. Enligt Tidningsstatistik (TS) beräknas reklamkostnaderna 1967 ligga på strax över 2 miljarder kronor. Skillnaden beror framförallt på att TS inkluderar s. k. eftertextannonsering, dvs. platsannonser, kundgörelser m. m. för cirka 400 miljoner kronor.

En kanske förvånande uppgift i tabell 10 är att handelns reklamkostnader är så höga i relation till industrins (trots att den del av handelns reklam som finansieras av industrin exkluderas). Delvis beror detta på att importörer och försäljningsbolag klassificeras som handelsföretag. Dessa företag svarar för omkring en tredjedel av handelns reklamkostnader.

Det hade varit önskvärt att samla in uppgifter om företagets totala marknadsföringskostnader men på grund av stora mätproblem begränsades enkäten till att utöver reklam endast fråga efter kostnader för personlig försäljning. Som väntat är de sistnämnda kostnaderna väsentligt högre än kostnaderna för enbart reklam. Inom industrin är relationen 2 : 1, inom partihandeln 4 : 1, inom försäkringsbolagen 16 : 1 osv.

I undersökningen redovisas också uppgifter om omsättning och kostnader för reklam, uppdelade på ett nittiotal varugrupper, huvudsakligen inom den privata konsumtionen. Syftet med denna del av undersökningen har varit att belysa eventuella skillnader mellan olika produkter.

De varugrupper som har den högsta reklamintensiteten är kemisk-tekniska varor — tandkräm 26 procent, tvätt- och diskmedel 18 procent, tvål 17 procent, kosmetika 12 procent. Konsumentkapitalvaror har en reklamintensitet på cirka 3 procent medan livsmedel och kläder har reklamkostnader som i genomsnitt bara uppgår till 1 procent av omsättningen.

Utredningsman: Rolf Rundfelt.

Konkurrens på lika villkor

Ökad offentlig styrning av näringslivets aktiviteter är en internationell företeelse. Formerna för denna styrning skiljer sig mellan länder, men en genomgående tendens går mot ett ökat inslag av selektiv politik gentemot

näringslivet. I föreliggande studie diskuteras olika kriterier som kan läggas på dessa blandekonomiska inslag i marknadshushållningen. Till de ämnen som tas upp till behandling hör kreditpolitiken, konkurrensen mellan landsvägs- och järnvägstransporter, de statliga företagen, konkurrensen med utlandet m. m.

Ett viktigt delområde är den selektiva ekonomiska politikens effekter. Det förhållandet att ett företag genom subventioner eller annat stimuleras till något visst handlande får återverkningar också på övriga företag i ekonomin. Dessa återverkningar kan vara av olika karaktär. En utgångspunkt är att bedöma rättviseaspekterna i konkurrensen mellan enskilda företag. En annan är resursfördelningen mellan företag, branscher och sektorer inom ekonomin. Genom den selektiva politiken påverkas också företagens upplevelser av riskmomentet i deras ekonomiska verksamhet på ett inte alltid helt entydigt sätt.

Utredningsman: Jan Bröms.

Egenarbetet: Hushållen som producenter av varor och tjänster

För en stor del av den produktion som utförs i samhället betalas inga priser eller löner. Arbetsinsatsernas resultat i form av varor och tjänster konsumeras av den eller de som utfört dem. Det s. k. egenarbetet spänner över ett mycket vitt fält från självpåtagna hobbyarbeten till aktiviteter som kan upplevas som ofrånkomliga i det dagliga livet. Utvecklingen från naturhushållning mot en marknadsekonomi baserad på arbetsfördelning och specialisering har gått snabbt. Den är en alltjämt fortgående process. I en studie avser institutet att belysa de krafter som påverkar individernas och hushållens val när de skall fördela den egna arbetsinsatsen mellan specialiserad yrkesverksamhet och egenarbete.

Den samhällsekonomiskt tunga posten i detta sammanhang gäller kvinnornas val mellan hemarbete och yrkesliv. För detta val finns ett uttalat samhälleligt mål att öka frekvensen yrkesarbete. Här aktualiseras problem av en betydande storleksordning: Vilka är de specialiseringsfördelar som kan vinnas exempelvis genom olika former av kollektiv barntillsyn? Vilka andra av hemmets arbetsuppgifter kan med fördel rationaliseras eller specialiseras på ett sätt som möjliggör att de kan utbudas på en marknad? Det faller sig naturligt att i dessa avseenden betrakta hushållet som en produktionsenhet — kännetecknad av en ofta mycket extrem smådrift. Men

hur ofrånkomlig är denna smådrift och de nackdelar som därav följer? Huruvida förutsättningarna för valet mellan hemarbete och yrkesarbete kan förändras genom förändringar i samhällsmiljö och teknisk utveckling är en ofta diskuterad frågeställning. Vad betyder exempelvis detaljhandelsnätets utbyggnad och lokalisering?

Ser man hushållet som en produktionsenhet faller det sig naturligt att beakta de ekonomiska incitamenten. Skattesystemet spelar här en betydelsefull roll, som ofta leder till besvärliga tröskeeffekter. Eftersom det visat sig svårt att utan betydande kostnader samla in ett empiriskt material för att belysa dessa frågeställningar kommer undersökningen att väsentligen bli av teoretisk natur.

Utredningsman: Carl Johan Dahlman.

Övrig verksamhet

Flera av institutets medarbetare har under året publicerat artiklar i tidskrifter och tidningar samt medverkat som föredragshållare vid konferenser och kurser. Framträdandena har i de flesta fall haft anknytning till inom institutet pågående utredningar.

Institutets chef har varit ledamot av utredningsrådet och av statens råd för samhällsforskning. Han har också deltagit som expert i det näringspolitiska rådet och i budgetutredningen. Ekon. lic. John Ekström har medverkat som expert i den statliga utredningen rörande textil- och konfektionsindustrierna, i den statliga varvsutredningen och i utredningen om rörtransport av olja och gas. Han har även varit medlem av den konsultativa kommittén vid Institutet för europeiska studier i Bryssel. Fil. lic. Lars Kritz har varit expert i trafikpolitiska delegationen inom kommunikationsdepartementet samt deltagit i en arbetsgrupp inom statistiska centralbyrån för planering av en undersökning av varutransporter på väg. Docent Yngve Åberg har medverkat som expert i 1963 års arbetstidskommitté. Docent Gunnar Eliasson har varit expert i 1968 års kapitalmarknadsutredning och i 1967 års s. k. byggplaneringsutredning.

Institutet har under året deltagit i planeringsarbetet för 1969 års hushållsbudgetundersökning, samt varit representerat i en arbetsgrupp inom statistiska centralbyrån som sysslat med uppläggningsplaneringen av 1971 års företagsräkning.

Förteckning över utgivna skrifter

1969

Varusindustrins problem. Efterfrågan, konkurrens, framtidsutsikter. Med bedömning av den svenska varusindustrins utvecklingsförutsättningar av Ragnar Bentzel, John Ekström, Lars Nabseth.¹ 243 s. 30: —

Kapitalbildningen i Sverige 1861–1965. Lars Lundberg. 154 s. 20: —

Den ekonomiska politiken i Sverige och dess verkningar. Villy Bergström. 151 s. 20: —

Utrikeshandeln och den ekonomiska tillväxten i Sverige 1871–1966. Lennart Ohlsson. 151 s. 20: —

Arbetskraftsutbudets utveckling i Sverige 1870–1965. Per Silenstam. 115 s. 20: —

Nordek och jordbruket — en utredning om innebörd och konsekvenser för jordbrukets del av en nordisk tullunion. Odd Gulbrandsen. 70 s. 18: —

Produktion och produktivitet i Sverige 1861–1965. Yngve Åberg. 124 s. 20: —

*Jordbruksnäringens ekonomi.*¹ Odd Gulbrandsen — Assar Lindbeck. 280 s. 40: —

*Bostadsefterfrågans bestämningsfaktorer.*¹ Göran Eriksson — Gunnar Du Rietz. 175 s. 25: —

The Diffusion of New Technology. A Study of Ten Processes in Nine Industries. Småttryck nr 46, 44 s. (Särtryck ur National Institute Economic Review maj 1969.) 8: —

Produktionssambanden och vinstutvecklingen i svensk skogsindustri. Yngve Åberg. Småttryck nr 45, 7 s. (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift 1969: 1.) 4: —

1968

The Credit Market, Investment Planning and Monetary Policy—an econometric study of manufacturing industries. Gunnar Eliasson. 111 s. 18: —

*Bolagsbeskattning och kapitalkostnader.*¹ Leif Mutén. 245 s. 40: —

*Bostäder och boendeförhållanden i Sverige 1945–60.*¹ Bernt Johansson — Lars Borgnäs. 201 s. 16: —

*Godstransporternas utveckling i Sverige 1950–66 med utblick mot 1980.*¹ Lars Kritz. 75 s. 16: —

Långtidsutredningens industriprognos för 1970. En granskning och revidering. John Ekström. 66 s. 12: —

*Bostadsproduktionens prisutveckling.*¹ Branko Salaj. 196 s. 30: —

¹ English summary.

1967

- TV ägandets utveckling i Sverige 1956-65.*¹ Gunnar Törnqvist. 235 s. 40:—
- Resekonsumtionen 1950-75.*¹ Gustav Endrédi. 122 s. 30:—
- Kreditmarknaden och industrins investeringar.*¹ Gunnar Eliasson. 284 s. 40:—
- Concentration and Structural Adjustment in Swedish Industry during the Postwar Period.* Bengt Rydén. Småtryck nr 44, 25 s. (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalskrift 1967: 2.) 4:—
- Problemer i marknadsökonomisk forskning.* John Skår. Småtryck nr 43, 24 s. (Särtryck ur »Markedsføring i 70-årene».) 6:—
- Studier i frånvaro från arbetet.*¹ Bertil Olsson. Småtryck nr 42, 158 s. 25:—
- Beklädnadskonsumtionen. Ny analys och prognos för 1975.*¹ John Ekström—Svante Lundberg. Småtryck nr 41, 138 s. 25:—
- Den ekonomiska politikens möjligheter att inverka på kapitalresursernas fördelning mellan näringsgrenar och regioner.* Lars Nabseth. Småtryck nr 40, 24 s. (Särtryck ur *Kapitalförsörjningen vid den ekonomiska omvandlingen i mindre industriländer*. Förhandlingar vid XIX nordiska nationalekonomiska mötet i Helsingfors den 25, 26 och 27 augusti 1966.)²
- Industrifinansieringen perioden 1950-70.* Gunnar Eliasson. Småtryck nr 39, 67 s. (Särtryck ur *Långtidsfinansiella perspektiv*, SOU 1967: 6.)²

1966

- Industrins finansiering 1955-62.*¹ Bengt-Göran Löwenthal. 173 s. 30:—
- Framtidsperspektiv för svensk industri 1965-80.*¹ Ragnar Bentzel—Jan Beckeman. 186 s.²
- Modell och observationer. En studie av empirisk anknytning och aggregation för en linjär produktionsmodell.*¹ Bengt Höglund. 224 s. 35:—
- Utvecklingstendenser för svensk stålindustri.*¹ Erik Ruist. 142 s. 30:—
- Löneandelen och den ekonomiska utvecklingen. En empirisk-teoretisk studie.*¹ Karl G. Jungenfelt. 278 s. 35:—
- Godstransportutvecklingen i Storbritannien.* Lars Kritz. Småtryck nr 38, 64 s. 10:—
- Petrokemiska utvecklingslinjer.* Peter Fitger. Småtryck nr 37, 45 s. 8:—
- Jordbrukspolitikens mål och medel.* Odd Gulbrandsen—Assar Lindbeck. Småtryck nr 36, 114 s.²
- Den privata konsumtionen 1950-70.* Göran Albinsson—Gustav Endrédi. Småtryck nr 35, 47 s.²

1965

- Sjukfrånvaro bland tjänstemän.* Bertil Olsson. Stencil, 50 s.²

¹ English summary.

² Utgången.

Världens handelstonnagebehov och svensk varusindustri 1964-80. Göran Norström. Småtryck nr 34, 154 s. 15: —

An Empirical Study of Labour Reallocation Gains in Sweden between 1950 and 1960. Gunnar R. Österberg. Småtryck nr 33, 34 s. (Särtryck ur *The Swedish Journal of Economics* 1965: 1.) 5: —

1964

Lokaliseringsförändringar inom svensk industri 1952-60. Gunnar Törnqvist. 163 s.²

*Reklamens ekonomiska roll.*¹ Göran Albinsson, Sten Tengelin, Karl-Erik Wärneryd. 276 s.²

*Arbetskraftens rörlighet. En studie av en lokal arbetsmarknad.*¹ Bengt G. Rundblad. 269 s. 35: —

Inkomstfördelningen under efterkrigstiden. En studie av löneandelens utveckling. Lennart Fridén. Småtryck nr 32, 50 s. 6: —

Några konsumtionsteoretiska grunddrag samt Prognosmetoder och statistiskt material. Utdrag ur *Den privata konsumtionen i Sverige 1931-65.* Småtryck nr 31, 86 s. 5: 50

The Location Decision from the Point of View of the Individual Company. Albert Danielsson. Småtryck nr 30, 41 s. (Särtryck ur *Ekonomisk Tidskrift* 164: 2.) 4: —

Raw Materials in International Trade. Karl G. Jungenfelt. Småtryck nr 29, 25 s. (Särtryck ur *Ekonomisk Tidskrift* 1964: 1.) 4: —

1963

The Production System of the Swedish Economy. An Input-Output Study. Bengt Höglund - Lars Werin. 229 s. 25: —

*Lastbilstransporter i Sverige 1950-61.*¹ Lars Kritz. 220 s. 30: —

Offentliga utgifter 1913-58. En sammanfattning av »Den offentliga sektorns expansion». Småtryck nr 28, 58 s. 5: —

1962

*Den offentliga sektorns expansion. En studie av de offentliga civila utgifternas utveckling åren 1913-58.*¹ Erik Höök. 572 s. 45: —

*Svensk populärpress 1931-61. Utvecklingstendenser, marknadsbeskrivning och efterfrågeanalys.*¹ Göran Albinsson. 197 s. 25: —

Befolkning och arbetskraft i Norrland. Stencil, 55 s. 8: 50.

TV i Sverige - 4 kvartalsrapporter 1962. Stencil, 100: —

Framtidsperspektiv för svensk industri - 60-talets första hälft. Jan Wallander. 186 s.²

Bostadsbristen. En studie av prisbildningen på bostadsmarknaden. Ragnar Bentzel, Assar Lindbeck, Ingemar Ståhl. Småtryck nr 27, 109 s. 8: —

¹ English summary.

² Utgången.

Sveriges handelspolitiska alternativ: Den ekonomiska innebörden. Staffan Burenstam Linder. Småtryck nr 26, 24 s. (Särtryck ur Ekonomisk Tidskrift 1962: 4.) 4:—

Verkstadsindustrins maskinkapital. En studie av dess sammansättning och av maskinernas åldrande och död. Jan Wallander. Småtryck nr 25, 110 s. 12: 50

Produktivitet och kapitalmängd inom den svenska industrin under efterkrigstiden. Karl G. Jungensfelt. Småtryck nr 24, 19 s. 3: 50

Sysselsättning, penningvärde och framåtskridande. En sammanfattning av stabiliseringsutredningens betänkande: »Mål och medel i stabiliseringspolitiken». Småtryck nr 23, 109 s.²

Dryckeskonsumention i Sverige. Åke Sundström—John Ekström. Småtryck nr 22, 182 s. 18:—

1961

*Löneökningars verkningar inom industrin. En studie av anpassningsprocessen inom företaget.*¹ Lars Nabseth. 344 s. 35:—

Svensk verkstadsindustri. Struktur och utvecklingstendenser. Göran Albinsson. 205 s.²

Marknadsundersökning och marknadsforskning. Rapport från kontaktkonferens i Saltsjöbaden den 13–14 februari 1961. Stencil, 83 s. 25:—

Beklädnadsköpen för hushåll och individer. Ett tvärsnitt år 1958. Stencil, 101 s. 40:—

TV i Sverige — 4 kvartalsrapporter 1961. Stencil. 100:—

Investeringskalkyler enligt MAPI-metoden anpassade till svenska skatteförhållanden. Bertil Eneroth. Småtryck nr 21, 27 s.²

1960

*Industriföretagets produktionseffektivitet. Några mätningmetoder.*³ Erik Ruist. 108 s. 20:—

Sverige inför europeisk integration. John Ekström. Stencil, 94 s. 7: 50

Industriproblem 1960. Göran Ahrsjö m. fl. 196 s.²

IUI:s bilprognos — genomgång och revidering hösten 1960. Jan Wallander—Bertil Olsson. Småtryck nr 20, 8 s. 3: 50

Prisdifferentiering inom handeln. En studie av köparprestationer ur leverantörens synpunkt. Lars Lidén—Bengt A. Holmberg. Småtryck nr 19, 118 s. 10:—

IUI:s konsumtionsprognos för år 1965. En granskning och revidering. Göran Albinsson m. fl. Småtryck nr 18, 106 s. 9: 50

¹ English summary.

² Utgången.

³ Published in English by OECD.

1959

Perspektiv på Västeuropas utveckling 1955–75. Ingvar Svennilson. Småtryck nr 17, 85 s.²

Skiftarbete i verkstadsindustrin. En undersökning rörande de ekonomiska förutsättningarna. Lars Lidén – Jan Wallander. Småtryck nr 16, 131 s.²

Kapitalbildningsproblemet. Några samhällsekonomiska synpunkter. Erik Dahmén. Småtryck nr 15, 78 s.²

Användning av befolkningsregistret för undersökning av arbetskraftens rörlighet – en metodstudie. Jan Gillberg – Bengt G. Rundblad. Småtryck nr 14, 14 s. (Särtryck ur Statistisk Tidskrift 1959: 1.) 2: –

1958

Studier i bilismens ekonomi. Jan Wallander. 364 s. 35: –

*Den textila konsumtionen.*¹ John Ekström. 289 s.²

Vår konsumtion, återblick – prognos. Göran Albinsson. 123 s. 5: –

Oljan i svensk ekonomi. Jan Gillberg – Erik Höök. Småtryck nr 13, 68 s.²

Jordbruket under omvandling. Odd Gulbrandsen – Göran Albinsson. Småtryck nr 12, 51 s. 2: –

Input–output och den strukturella interdependensen. Bengt Höglund. Småtryck nr 11, 35 s.²

*Industriens Utredningsinstitut.*¹ Jan Wallander. Småtryck nr 10, 6 s. (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift 1958: 2.)²

*Konsumtionen i Sverige 1931–65.*¹ Ragnar Bentzel. Småtryck nr 9, 20 s. (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift 1958: 1.)²

1957

Den privata konsumtionen i Sverige 1931–65. Ragnar Bentzel m. fl. 475 s.²

*Strukturomvandlingen i jordbruket.*¹ Odd Gulbrandsen. 252 s. 24: 50

Efterfrågan på televisionsapparater i Sverige – en reviderad prognos. Jan Wallander – Carl Gustav Dahlerus. Småtryck nr 8, 31 s. 5: –

Verkstadsindustrins orderstatistik – några metodproblem. Ragnar Bentzel. Småtryck nr 7, 22 s.²

Om aggregation av produktionsfunktioner. Ragnar Bentzel. Småtryck nr 6, 19 s. (Särtryck ur 25 Economic Essays in Honour of Erik Lindahl.) 2: –

1956

Bilägaren och bilen. 112 s. 9: 50

Produktivitetsproblem i den penning- och lönepolitiska diskussionen i vårt land. Ragnar Bentzel. Småtryck nr 5, 18 s. (Särtryck ur Ekonomisk Tidskrift 1956: 4.)²

¹ English summary.

² Utgången.

En arbetstidsförkortning — verkningar i olika företag. Lars Nabseth. Småttryck nr 4, 68 s. (Särtryck ur SOU 1956: 20.)²

Skrothandelns ställning och betydelse i samhällsekonomin. Erik Höök. Småttryck nr 3, 8 s. (Särtryck ur »En man och hans verk».) 2: —

*Långtidsprogrammet och verkligheten.*¹ Jan Wallander. Småttryck nr 2, 8 s. (Särtryck ur Skandinaviska Bankens Kvartalsskrift 1956: 2.)²

Samhällsplanering och industrilokalisering. Jan Wallander. Småttryck nr 1, 7 s. (Särtryck ur Plan 1956: 1.)²

1955

*Kemisk industri — karakteristiska drag, struktur och utvecklingstendenser.*¹ Alv Elshult, Ingvar Svennilson, Hans Wagner. 215 s.²

Nationaliseringen i England. Erik Höök. Multilith, 88 s. 4: —

Industrien och förgubbningen. 128 s. 7: —

Bostadsefterfrågan — med hänsyn till hushållens inkomster och sammansättning. Stig Rydorff. Stencil, 88 s.²

*Tjänstemännen och den industriella omvandlingen.*¹ Erik Höök. 114 s. 5: 50

1954

Svensk television — Efterfrågan, tillverkning, import — En prognos. Stencil, 135 s.

Den fria världens råvaruförsörjning. 216 s.²

1953

Den svenska bryggeriindustrien. Stencil, 138 s.²

1952

*Svenskt distributionsväsende.*¹ Roland Artle. 238 s.²

*Befolkningsutveckling och arbetskraftsförsörjning.*¹ Erik Höök. 193 s. 14: —

*Svenskt transportväsende.*¹ Carl Wilhelm Petri. 294 s.²

*Inkomstfördelningen i Sverige.*¹ Ragnar Bentzel. 227 s. 14: —

1951

Några fakta om lastbilstrafiken i Sverige 1950. 59 s. 5: —

Industriproblem 1950. 160 s. 6: —

*Svensk industriell företagarverksamhet,*¹ band 1 och 2. Erik Dahmén. 428+295 s. 28: —

Industriförbundets reviderade produktionsindex. Erik Ruist. 21 s.²

1949

Den amerikanska antitrustpolitiken och dess tillämpning. Hans Thorelli jr. Stencil, 102 s.²

¹ English summary.

² Utgången.

1948

*Den norrländska skogsnäringens konjunkturkänslighet under mellankrigsperioden.*¹ Erik Ruist – Ingvar Svennilson. 143 s. 7: –

*Flykten från skogsbygden.*¹ Jan Wallander. 365 s. 15: –

Europas ekonomi ur balans. 60 s. 3: –

*Studier i den svenska skoindustriens struktur.*¹ Rickard Elinder. 255 s. 12: –

1947

Statistisk kvalitetskontroll. Stencil, 19 s.²

Tullunionen mellan Belgien, Holland och Luxemburg. Stencil, 16 s.²

Sovjetunionens industri. Stencil, 31 s.²

Socialiserings- och reorganisationsplaner för industrien i Västeuropa. Stencil, 57 s.²

1946

*Norrlands arbetskraftsbalans.*¹ Ingvar Svennilson. 68 s. 2: –

Individuell livsmedelskonsumtion i arbetarhushåll vid Sandvikens järnverk år 1944. Carin Boalt – Yngve Zotterman. 32 s.²

Konjunkturläget i USA. Stencil, 12 s.²

Den engelska bomullsindustrien under mellankrigsperioden. Rune Hellberg. Stencil, 121 s.²

*Studier i svenska textila industriers struktur.*¹ Folke Kristensson. 503 s.²

*Sveriges arbetskraft och den industriella utvecklingen.*¹ Gösta Ahlberg – Ingvar Svennilson. 176 s. 6: –

Utvecklingslinjer inom svensk skogsindustri. Erland Waldenström. 48 s. 1: –

Avverkningsberäkning för Norrland. Stencil, 38 + tab. s.²

1945

Svensk handelspolitik efter kriget. 53 s.²

1944

Industriens arbetarbostäder. Jöran Curman. 487 s.²

De norrländska hemmamarknadsindustriernas transportkostnader. 22 s. 5: –

Den ekonomiska efterkrigsplaneringen i Kanada. Stencil, 16 s.²

Norrlandsbibliografi. 63 s.²

Produktionskommittéerna i den engelska industrien. Stencil, 16 s.²

Det amerikanska näringslivet och efterkrigsproblemen. Stencil, 50 s.²

Industriens sysselsättning under åren närmast efter kriget. 53 s. 1: –

Näringslivet inför freden. 107 s. 2: –

¹ English summary.

² Utgången.

1943

Levnadskostnaderna i Norrland. 49 s. 4: —

Industriproblem 1943. 124 s. 4: 50

Småindustri och hantverk i Sverige. Axel Iveroth. 233 s. 5: —

Engelska synpunkter på näringspolitiken efter kriget. Stencil, 30 s.²

Studier i skogsbrukets arbetslära. 267 s. 12: —

Ekonomiska efterkrigsproblem. Diskussion i Saltsjöbaden den 20 maj. Stencil, 65 s.²

Undersökning rörande den lägre laboratoriepersonalens utbildningsförhållanden. Stencil, 18 s.²

Nyare statliga åtgärder till stöd för bostadsproduktionen. Stencil 12 s.²

1942

Norrland, natur, befolkning och näringar. 594 s.²

Tillvaratagande och förädling av mindervärdigt virke samt avfalls- och biprodukter i skogsindustrien. 328 s.²

Till frågan om det industriella framåtskridandet i Sverige. Ingvar Svennilson – Erland Waldenström. 68 s. 2: —

Studier i skogsbrukets rationalisering. Stencil, 47 s.²

Studie rörande koncentrations- och rationaliseringsåtgärder inom den tyska industrien. Stencil, 55 s.²

Studie rörande koncentrationsåtgärder inom den engelska industrien. Stencil, 13 s.²

Taxepolitiken vid de finska järnvägarna. Stencil, 9 s.²

Yrkesutbildning och teknisk undervisning i Norrland. Stencil, 17 s.²

1941

Industrien och Norrlands folkförsörjning. 134 s. 2: —

Vår folkförsörjning i avspärrningstider I och II. 96+96 s. 3: 50

1 English summary.

2 Utgången.